

Filatelistengroep
HET BALTISCHE GEBIED

Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied'

Lidmaatschap

Digitaal € 20,00 per jaar.
Nederland € 30,00 per jaar.
Buitenland € 35,00 per jaar.

Voorzitter

R.W. van Wijnen
Karhuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. 026 3513484
voorzitter@hetbaltischegebied.nl

Penningmeester/Secretaris ledenadministratie

H.W.A. Pijpers
Nederlandlaan 42
2711 JA Zoetermeer
tel. 06 53171208
secretaris@hetbaltischegebied.nl
penningmeester@hetbaltischegebied.nl

Opmaak/redactie 'Het Baltische Gebied'

J. Kaptein
Reigerskamp 705
3607 JP Maarssen
tel. 0346 574418
redactie@hetbaltischegebied.nl

Beheerder bibliotheek

O. Petri
Brugakker 3640
3704 LP Zeist
Tel. 030 6950735
bibliotheek@hetbaltischegebied.nl

Erelid

A.C. de Bruin (1940-2015)

Bankgegevens

IBAN: NL95INGB0003243251
BIC: INGBNL2A
"Het Baltische Gebied"
te Zoetermeer

HBG op Internet

www.hetbaltischegebied.nl

INHOUDSOPGAVE

- 2 Beste mensen...**
Ruud van Wijnen
- 3 Verslag 72^e bijeenkomst 24 maart 2018**
Olav Petri
- 4 Letland, 1944 en (hoe?) verder**
Ruud van Wijnen
- 10 Honderd jaar geleden : de eerste zegels van Litouwen**
Jan Kaptein, Keimpe Leenstra
- 17 De "Filatelistische tweeling"**
Ruud van Wijnen
- 18 Ostland – vals of echt?**
Thomas Løbbering
- 22 Postvervoer per trein in Letland in de tsarentijd, deel 3**
Jan Kaptein, Ruud van Wijnen
- 40 Gustaaf II Adolf, Tartu en nog zo wat**
Olav Petri
- 43 Aanwinsten en vondsten**
- 46 Terugkomen op**
Jan Kaptein, Olav Petri
- 47 Voor u gelezen**
Jan Kaptein, Olav Petri, Ruud van Wijnen

Bij de voorplaat:

Ansichtkaart van Riga als postwaardestuk van 3 kopeken uit 1968, ontwaard met een machinestempel van het stationspostkantoor in Riga.
Zie het artikel op pagina 4.

BESTE MENSEN...

Ruud van Wijnen

Over “begin” en “einde” valt veel te zeggen, van verheven gedachten tot groteske dooddoeners. Maar zonder begin geen einde en ieder einde had ooit een begin. Gelukkig maar. In dit nummer van ons blad rondon Jan Kaptein en Ruud van Wijnen hun driedelige artikelenreeks over het postvervoer per trein in Letland gedurende de tsarentijd af met een beschrijving van de lijnen in Lijfland en de stations in Riga en Valk. Daarbij voor de variatie ook aandacht voor “Fenikss” en Jaan Kross. Maar er is ook een begin: Ruud begint met het eerste van een aantal artikelen over de verzamelmogelijkheden van postzegels en poststukken na de Tweede Wereldoorlog, na de herbezetting van de Baltische landen door de Sovjet-Unie in 1944. Met Letland als voorbeeld wil hij niet alleen laten zien dat er het nodige te ontdekken valt in de “vergeten” periode 1944-1990, maar vraagt hij ook om uw medewerking. Wellicht komt het dan ook tot vergelijkbare artikelen over Estland en Litouwen.

Uw inbreng vragen we ook bij de twee nieuwe rubrieken die we in dit nummer starten: de “Filatelische tweeling” en “Aanwinsten en vondsten”. Snuffel rond in uw verzameling en meld uw tweeling, aanwinst of vondst aan Jan of Ruud. Als u schrijven lastig vindt, dan helpen we u graag. Uw medewerking leidt ongetwijfeld tot een levendiger en gevarieerder blad, ook een blad “meer” van de leden. Aan de slag!

Op Olav Petri kunnen we altijd rekenen omdat hij niet alleen verzamelt vanwege het wegplakken in zijn albums, maar ook om te kunnen schrijven over zaken die hem boeien of hem voor raadselachtig heden stellen. Ditmaal aandacht voor Gustaaf II Adolf, Tartu “en nog zo wat”. Raadselachtig.... Keimpe Leenstra en Jan Kaptein bladerden door de albums van Keimpe, bedachten dat onze verzamel-landen 100 jaar geleden onafhankelijk werden en beschrijven hier de eerste zegels van Litouwen.

Het kan niet anders dan dat ook u deze uitgaven nog eens nader bekijkt. Misschien kunt u ons daarna een “vondst” melden. De ruimte is al gereserveerd....

“Vals of echt?”. Of we nu postzegels of stempels verzamelen, we hebben er allemaal af en toe mee te maken. Dan gaat het zeker niet alleen om het werk van oplichters en knoeiers, vroeger en nu. Die zijn meestal niet al te moeilijk te ontmaskeren, maar Thomas Løbbering beschrijft Ostland-opdrukken op briefkaarten uit 1944 waarbij het antwoord op de vraag niet zo eenvoudig is.

Buiten stijgt de temperatuur naar de 30 graden, op mijn toetsenbord ontstaan plakkerige zweetplekken. Tijd om te stoppen en u veel leesplezier te wensen.

Olav Petri

Steeds meer leden druppelden binnen zodat we uiteindelijk, ondanks drie afzeggingen o.a. wegens een operatie, met 14 personen aanwezig waren. En.... de voorzitter kondigde een mystery guest aan!

Bestuur en zakelijke zaken

De bankier van de dag en de kascommissie werden vlot gekozen; de veilingmeester volgde bij acclamatie: Ruud.

Penningmeester Hans Pijpers deelde een verslag uit: De financiële situatie is rooskleurig, de verdere afhandeling van zaken door de kascommissie werd uiteindelijk doorgeschoven naar september. Verzending van ons blad binnen Nederland kan goedkoper met Sandd, dat willen we eens proberen, ervaringen van anderen zijn goed. De verkoop van literatuur uit de bibliotheek loopt naar wens en draagt bij, net als de veiling, tot behoud van een goed saldo.

Thema voor september wordt: landkaarten. Iedereen heeft ze, gebruikt ze. Neem ze mee, nee, de Andrees atlas van X kilo hoeft niet!

De schrijfwedstrijd is nu ten einde, beide laatste inzendingen werden voorgelezen en de winnaars konden elkaar feliciteren en de prijs delen.

Thomas Löbbeling, vers uit India aangekomen, trof daar nauwelijks nog brievenbussen aan. Hij vertelde over de Köhler veiling. Het is te merken dat na het veilen van de collecties van Kraul, von Hofmann en Schroederer gewoon materiaal nu gewone bedragen opbrengt. De markt is verzadigd. De heer Kraul stopt wegens gevorderde leeftijd nu met zijn veilingen, er komt er nog één. Voortzetting van de veiling door een ander zou mogelijk zijn, maar dan via internet.

De wedstrijd bijdrage van Olav bevat een fout: Sas van Gent moet Sluis zijn, waarvan gaarne acte.

Afb. 1

Frans van de Rivière met een aantal stempels uit zijn verzameling: o.a. Letse stempels uit de Sovjettijd en na 1990 omgebouwde Letse stempels.

Lezing

Ruud van Wijnen bekeek samen met de aanwezigen poststukken met handgeschreven aantekeningen. Die hebben veelal met berekeningen van tarieven en "strafport" te maken, maar er blijven raadsels over die soms pas na jaren worden opgelost, zoals afrondingen bij een hogere gewichtsklasse, vooruit betaalde kosten voor poste restante, enz, enz. Leuk.

Ivo Steyn schreef decennia geleden in ons blad een lezenswaardig artikel over de eofilatelie van onze gebieden. Dat ga ik opzoeken.

Na de lunch, waaraan mystery guest Frans van de Rivière deelnam, volgde

de veiling, en door onze gast een korte presentatie en heerlijk lange demonstratie van stempels, het gebruik ervan, sporen van slijtage, de oorzaken, GEWELDIG gewoon! Nooit geweten dat gebruik van inkt voor rubber stempels bij metalen stempels grote schade kan aanrichten. Stempels kunnen in verkeerde handen vallen zodat knoeiers valse stukken kunnen produceren. Frans is verzamelaar en vertelde dat na het uiteenvallen van de USSR stempels op de markt verschenen. Ook zijn moderne stempels uit de Baltische landen in particulier bezit gekomen.

◀

LETLAND, 1944 EN (HOE?) VERDER

Ruud van Wijnen

Voor menige verzamelaar van Estland, Letland of Litouwen eindigt zijn collectie in 1944, met de Duitse Hitler-zegels met opdruk "Ostland" op de laatste bladzijde van het album. Bij de hernieuwde bezetting van de Baltische landen door het Rode Leger gingen die ook postaal volledig in de Sovjet-Unie op. Wat valt er nog te verzamelen?

Met dit artikel wil ik drie dingen bereiken.

Allereerst laten zien dat er uit de periode van de Sovjetbezetting (1944-1990) nog heel wat aantrekkelijke stempels, zegels en poststukken aan onze verzameling toegevoegd kunnen worden. Met mijn eigen Letland-verzameling als uitgangspunt en met behulp van beschikbare literatuur wil ik komen tot een zo volledig mogelijke inventarisatie en beschrijving daarvan. Verder streef ik er naar dat, door anderen, vergelijkbare artikelen over Estland en Litouwen geschreven gaan worden. Uiteindelijk zou dit kunnen leiden tot een eerste, integrale beschrijving van de postgeschiedenis van de drie Baltische landen gedurende de Sovjetbezetting.

Om daarvoor zoveel mogelijk verzamelaars te interesseren en hun respons te vergaren verschijnt dit artikel deels ook in "Baltikum", het blad van de Arbeitsgemeinschaft Baltikum.

Historische ontwikkeling

In de zomer van 1940 werd Letland bezet door het Rode Leger, geannexeerd en na schijnverkiezingen als Letse Socialistische Sovjetrepubliek (Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika, Latvijas PSR) opgenomen in de Sovjet-Unie. Deze bezetting duurde tot aan het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in de jaren 1990-1991 en werd onderbroken door een andere: de Duitse in de jaren 1941-1944.

Na de Duitse aanval op de Sovjet-Unie op 22 juni 1941 rukten eenheden van de Wehrmacht in hoog tempo door Letland op naar Leningrad. De stad doorstond een beleg en blokkade van 900 dagen. Eind januari 1944

Afb. 1

Briefkaart van PИГA-RĪGA naar MOSKOU, 27 okt.-15 nov. 1944. De kaart was liefst 19 dagen onderweg. Dit valt te verklaren door de oorlogssituatie en de tijd die de censor in Riga nodig had. Vroegst bekende censuurstempel van censor 26 van censuurafdeling 261.

kwam daaraan een einde en werden de Duitse troepen gedwongen zich terug te trekken en begon de herbezetting van de Baltische landen door het Rode Leger.

Midden juli 1944 vielen in Latgale de eerste steden weer in sovjethanden; de grensplaats Zilupe op de 17de, tien dagen later de grotere steden Rēzekne en Daugavpils. In de tweede helft van september kwam ook Lijfland weer onder controle van het Rode Leger, Cēsis bijvoorbeeld op 26 september. Ruim twee weken later, op 13 oktober, viel Riga.

De verovering van Koerland had voor het Rode Leger geen prioriteit; dat rukte langs de Oostzeekust en door

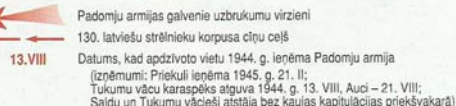
Litouwen op naar het Duitse Rijk, op naar Berlijn. (kaart)

Civiele post uit de eerste maanden na de herbezetting van Letland, zeker uit Latgale en Lijfland, is moeilijk te vinden. De "eerste" in mijn collectie is een briefkaart uit Riga, op 27 oktober verzonden naar Moskou (afb. 1).

Dit wordt een lijvig artikel in voorlopig vijf delen:

1. Post van en aan soldaten en militaire censuur (1944-1946).
2. Dagtekenstempels en andere "doorlopers" uit voorafgaande perioden (1944-1948).
3. Sovjet dagtekenstempels en heime-lijke censuur.

0 23 km

5. Nog meer stempels en “mensen”.

Gedurende het eerste jaar van de Sovjetbezetting, in 1940 en 1941, konden vanaf 15 december 1940 in Letland de postzegels van de Sovjet-Unie worden gebruikt (**afb. 2**). Daarnaast bleven op dat moment ook nog Letse en Sovjetletse zegels geldig voor frankering. Ze werden echter meer en meer vervangen door de zegels van de Sovjet-Unie. Tijdens de Duitse bezetting bleven die geldig tot 1 oktober 1941.

Evengoed zijn er natuurlijk zegels met een Ests of Litouws motief.

ANNENIEKI, 17 jan. 1941. Lets postwaardestuk van 10 santimu voor binnenlands gebruik, bijgefrankeerd met een sovjetzegel van 20 kopeken tot 30 kopeken voor verzending naar het buitenland. Sovjettarief vanaf 15 december 1940.

1958, Riga uit de serie "Hoofdsteden van de Republieken" (Mi. 2153).

Deel 1

Post van en aan soldaten en militaire censuur (1944-1946)

- 1.1 Veldpost uit Letland
- 1.2 Veldpost naar Letland
- 1.3 Portvrije post aan soldaten
- 1.4 Militaire censuur

1.1 Veldpost uit Letland

Veldpost is inherent aan oorlog: soldaten schrijven aan geliefden en familie over hun situatie, hopen snel weer thuis te zijn en vragen hoe het gaat. Uit hun teksten kunnen we soms opmaken waar ze zich bevinden en ook de gebruikte taal of kaart kunnen daarover aanwijzingen geven. Dat is zeker niet de bedoeling en mede daarom controleert de militaire censuur wat ze schrijven. Maar toch, tussen de regels door lezen we af en toe dat de kaart in Letland werd geschreven. Soldaten konden hun brieven en kaarten via de veldpost portvrij verzenden en hun post is herkenbaar aan het rondstempel ПОЛЕВАЯ ПОЧТА, met bovenin nog СССР en de vijfpuntige ster met hamer en sikkel (**afb. 4a en 4b**).

1.2 Veldpost naar Letland

Overal aan en achter het front vochten Letten mee in het Rode Leger. Natuurlijk schreven ook zij aan hun familie en geliefden in Letland. In dit geval kunnen we aan de adressering en het aankomststempel zien of een kaart of brief in een Letland-verzameling past. Voor hun correspondentie konden soldaten beschikken over beeldend vormgegeven kaarten en briefformulieren met patriottische en heroïsche afbeeldingen. Hun veldpostnummer dienden ze in te vullen achter het voorgedrukte “Полевая почта” (afb.5). Bijna navrant om te zeggen, maar deze poststukken vallen wel op in mijn verzameling.....

1.3 Portvrije post aan soldaten

Ook het “thuisfront” hoefde op brieven en kaarten geen postzegel te plakken. Het veldpostnummer in de adressering maakte op het postkantoor aan de postbeambte duidelijk dat dat terecht was. Op post aan soldaten komt geen stempel ПОЛЕВАЯ ПОЧТА voor, maar vond dagtekening plaats door het stempel van het betreffende civiele postkantoor (afb. 6).

1.4 Militaire censuur

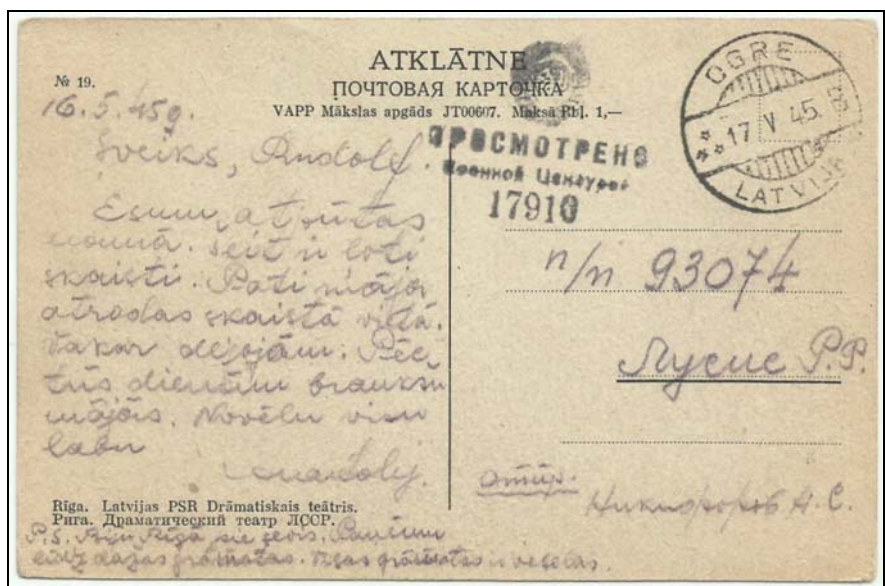
Waar oorlog gevoerd wordt of een land autocratisch bestuurd, controleert de overheid het postverkeer. In het eerste geval om de vijand niet wijzer te maken, in het tweede om te lezen wat de eigen burgers over het regime denken en daarover aan elkaar schrijven. De ontvanger van een kaart of brief ziet direct dat een militaire censor die in handen heeft gehad en gelezen. In het naoorlogse Letland gaf een duidelijk, paars stempel dat aan. Daarentegen probeerde de staat de controle van het civiele postverkeer zo goed mogelijk te verheimelijken door die te verbergen achter onopvallende stempels. Beide vormen van censuur vielen in de Sovjet-Unie uiteindelijk onder de NKVD en waren mede daardoor niet strikt gescheiden. Een militaire censor zal ook verdachte opmerkingen van politieke of maatschappelijke aard niet onvermeld laten passeren.

Vanaf april 1943 werd in de Sovjet-Unie gecensureerde binnenlandse post voorzien van een standaard stempel met de tekst ПРОСМОТРЕНО / Военной Цензурой (GELEZEN / Militaire censuur) met daaronder een getal van 5 cijfers. De eerste drie verwijzen naar de plaats waar de censuurdienst was gevestigd, de laatste 2 naar de persoon van de censor. In mijn verzameling heb ik 32 gecensureerde poststukken die binnen Letland zijn verzonden. Van 15 daarvan begint het censuurnummer met 261 dat onmiskenbaar aan Riga toebehoorde (afb. 1) Het schema hiernaast geeft het volledige overzicht.

Afb. 5

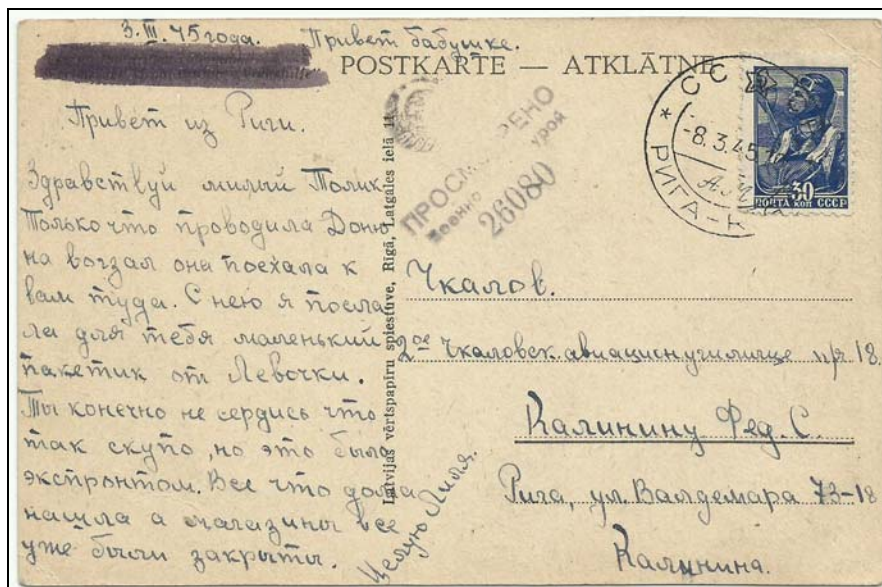
Door de Let Jānis Witenberg uit Archangelsk verzonden veldpostbriefkaartformulier naar VALMIERA-БАЛМЕРА, 17 febr. 1946. Op de tank staat geschreven “Naar Berlijn !”.

Afb. 6

“Sveiks, Rudolf”, in het Lets geschreven kaart aan een soldaat in het Rode Leger met veldpostnummer 93074. Op 17 mei 1945 verzonden uit OGRE. De tweetalige kaart stamt uit de periode van de sovjetbezetting in de jaren 1940-1941.

Plaats	Censoren	Vroegste en laatste data	Opmerkingen
260..	61 – 69 – 80 - 83	08.03.45 – 24.08.45	4 poststukken
261..	03 – 26 – 31 – 54 – 57 - 60 – 65 - 86	27.10.44 – 02.01.46	15 poststukken 27.10.44 naar Moskou
262..	10 – 13 – 28 – 46 – 61 - 62 - 91	18.03.45 – 21.12.45	9 poststukken
263..	41 – 50 – 88 - 90	02.03.45 – 01.12.45	4 poststukken
	23 x		32 x

Afb. 7
 ПИГА-РИГА, op 8 maart 1945 afgestempelde lokale briefkaart. Censor nummer 80 van afdeling 260. Deze afdeling zou kort daarvoor vanuit Leningrad naar Riga zijn verplaatst.

Afb. 8
 Briefkaart van VALMIERA-ВАЛМЕРА, 2 maart 1945, naar een gehucht of landhuis in de omgeving. Gelezen door censor 41 van afdeling 263 in Riga. Ook deze afdeling was mogelijk kort daarvoor vanuit Leningrad naar Riga overgebracht.

In het prachtige “Soviet Clandestine Mail Surveillance, 1917-1991” van David M. Skipton en Steve Volis (**lit. 1**) wordt nummer 261 eenduidig aan Riga gekoppeld. Van de nummers 260 en 263 wordt geopperd dat die in maart 1945 van Leningrad naar Riga overkwamen (**afb. 7 en 8**). Gelet op de data zou dat ook wel eens met nummer 262 het geval geweest kunnen zijn.

Bij de dateringen van de poststukken ben ik, waar mogelijk, uitgegaan van dagtekenstempels van Riga. Slechts twee poststukken zijn niet in 1945 gedateerd: de kaart van Riga naar Moskou met censurnummer 26126 op 27 oktober 1944 (**afb. 1**) en een kaart van Limbaži naar Riga die al op 22 december 1945 werd verzonden en dus nog goed in 1945 gecensureerd kan zijn (**afb. 9**).

Voor post van en naar het buitenland beschikten de censoren in de Sovjet-Unie vanaf midden 1942 over een ander type stempel: een niet te missen groot dubbelrondstempel met bovenin БОЕВНАЯ ЦЕНЗУРА en onderin СССР met middenin een censornummer en de afkorting van de naam van de stad waar het in gebruik was. Na de herbezetting van Riga door het Rode Leger kwam het ook daar in gebruik met de afkorting P-A van ПИГА. Dit stempeltype bleef tot in 1946 in gebruik (**afb. 10a en 10b**). Stempels met de censurnummers 1 en 6 zijn bekend.

Oproep

Ik vraag alle lezers van dit artikel om in hun verzamelingen op zoek te gaan naar aanvullingen, van welke aard dan ook. Dat hoeven zeker niet alleen “nieuwe” vondsten te zijn, ook “doubletten” zijn van harte welkom.

Literatuur

De kaart is ontleend aan "Latvijas Vestures Atlants", Jāņa sēta, Rīga 1998.

1. David M. Skipton en Steve Volis: "Soviet Clandestine Mail Surveillance 1917-1991", Chicago, Verenigde Staten, 2016.

Websites

1. Overzicht van sovjetzegels met een Lets motief: www.baltikum.nl

Afb. 9

Briefkaart van ЛИМБАЖИ-LIMBAŽI, 22 dec. 1945, naar РИГА-RĪGA, 2 jan. 1946.

Tussen de twee afstempelingen liggen 13 dagen, censor 60 van afdeling 261 in Riga had dus alle tijd de kaart nog in 1945 te lezen.

Afb. 10a

Brief van OAKLAND (CALIF.) in de Verenigde Staten, 23 maart 1945, naar РИГА-RĪGA, 13 en 16 juni 1945.

De brief was dus meer dan 2½ maand onderweg en werd gedurende die periode in Riga gecensureerd.

De aantekening vermeldt dat de brief via postbus 184 niet bezorgd kan worden aan iemand met de naam van de geadresseerde. Op 29 juni werd de brief retour gezonden (afb. 10b).

Afb. 10b

HONDERD JAAR GELEDEN : DE EERSTE ZEGELS VAN LITOUWEN

Jan Kaptein
Keimpe Leenstra

Dit jaar is een jubileumjaar voor de verzamelaar van het Baltische Gebied. In 1918 werden Estland, Letland en Litouwen onafhankelijk en verschenen de eerste postzegels van deze landen. De eerste Litouwse zegels verschenen 27 december 1918.

16 februari is in Litouwen de nationale feestdag: op 16 februari 1918 werd de onafhankelijkheid uitgeroepen. Pas na de wapenstilstand, 11 november, gaat de eerste regering Voldemaras echt regeren.

Al op 16 November verschijnen de eerste Postale Regelingen en de elektrotechnicus Benediktas Tamosevicius wordt benoemd bij het Ministerie van Communicatie om het Post-, Telegraaf- en Telefoonverbindingssysteem te beheren. Het kader bestond verder uit J. Dučinskas, benoemd 20 november 1918, Adolfas Sruoga, benoemd 29 november, en J. Augunas, benoemd 19 december.

Kraakactie

De Duitsers wilden geen ruimte beschikbaar stellen voor de start van de Litouwse post, dus men besloot tot een kraakactie (**lit. 1**). De kamer van de vorige postmeester van Vilnius werd op 9 december in beslag genomen. Onder leiding van J. Dučinskas werd een dichtgetimmerde deur naar de binnenplaats opgebroken. Daarna moest het glas in de ruiten hersteld en werd de kamer op elektriciteit aangesloten.

Na lang onderhandelen met de Duitsers kon de Litouwse Post voor 150.000 Auksinai wel wat materiaal overnemen, maar geen postzegels.

Vilnius-uitgave

Op 24 december kwam er een volslagen onverwachte mededeling van de Duitsers: de Litouwse autoriteiten moesten per direct de post overnemen. De post van Ober Ost eindigde op 26

december en de Litouwse post nam de volgende postkantoren over: Kaunas, Vilnius, Gardinas, Vilkauskis, Naumištis, Šakiai, Kėdainiai, Kretinga, Alytus en Kuršėnai.

Er moesten dus op korte termijn postzegels komen en dit zijn echte nooduitgaven geworden.

Op Kerstdag werd in Vilnius een bijeenkomst gehouden in de drukkerij van Martynas Kukta, waarbij onder andere ook A. Sruoga aanwezig was. Een werknemer van de drukkerij, Juozas Strazdas, maakte het 'ontwerp': alleen de lettervoorraad van de drukkerij kon gebruikt worden.

Als papier waren alleen onbedrukte boekpagina's beschikbaar, wat het formaat van de vellen beperkte.

In de nacht van 26 op 27 december zijn de eerste Litouwse zegels – Mi. 1 en Mi. 2 -gedrukt: 10 en 15 skatikų, elk in een oplage van 5000 stuks.

Afb. 1a
Mi. 1

De zegels werden 27 december afgeleverd en waren de volgende dag te koop op het postkantoor van Vilnius. Op 28 december werden de Ober Ost zegels niet meer gebruikt. Tussen 28 en 31 december werd de '2^e Vilnius-uitgave' gedrukt: 6 zegels in grotere hoeveelheden. Van deze tweede Vilnius-uitgave hebben Mi. 3 en 4 ook de waarde-aanduiding 10 en 15, maar met dikkere cijfers dan Mi. 1 en 2. De overige waarden: 20, 30, 40 en 50 sk. (Mi. 5 t/m 8).

Beide Vilnius-uitgaven hebben de aanduiding 'pašta' en een omlijsting van cirkeltjes. De latere Kaunas-uitgaven hebben de aanduiding 'paštas' en een omlijsting van ovaaltjes. Ook is het lettertype bij deze zegels anders (Mi. 9 t/m 26).

De Berliner Briefmarken-Zeitung van 25 februari 1919 maakt melding van de nieuwe zegels.

Het blad weet verder te melden dat de zegels zeer eenvoudig zijn uitgevoerd, zodat het voor vervalsers wel erg gemakkelijk wordt. Daarom worden als voorzorgsmaatregel de zegels niet aan het publiek afgegeven. Iedere postzending moest gebracht worden en het porto moest aan de balie betaald worden. Men verwachtte dus dat ongestempelde zegels echt zeldzaam zouden worden.

Door het bijzondere 'ontwerp' en de manier van drukken hebben veel zegels kenmerken, waardoor het gemakkelijk is om de veldpositie te bepalen. In de handboeken van Martin Bechstedt (**lit. 2**) en Antanas Jankauskas (**lit. 3**) is de huidige stand van onderzoek goed beschreven.

De zegels zijn gedrukt in 4 rijen van 5 zegels (veld 1 t/m 20). De zegel hier-naast (**afb. 1**) is duidelijk te plaatsen in veld 20: rechterkant en onderkant zijn ongetand. De vellen werden alleen tussen de zegels geperforeerd. In skatikų wordt Litouwse letter **ų** (de Litouwse genitivus) gebruikt. Deze letter had men voor dit kleine drukwerk wel heel vaak nodig: elke zegel. Omdat men te weinig van deze letters had, is de juiste letter maar 7 x in een vel gebruikt..

In plaats hiervan gebruikte men ook wel een kopstaande h (12 x) of de kopstaande n met een komma eronder (1 x).

In veld 20 geeft het handboek van Martin Bechstedt aan dat de kopstaande h is gebruikt. Met wat vergroten is dit duidelijk te zien.

Afb. 1b
De kopstaande h in
Mi. 1, veld 20.

Het stempel op deze zegel is het eerste twee-ringstempel van Kaunas, in gebruik vanaf 3 januari 1919, in zwarte inkt. Dit Litouwse postkantoor was al eerder geopend en gebruikte aanvankelijk een provisorisch stempel 'Kauno paštas.', enkel-regel, in violet (lit. 4).

De tweede Vilnius uitgave heeft ook 27 december als dag van uitgave. Voor de druk gebruikte J. Strazdas de oude drukplaten, waarin de cijfers vervangen werden. Wel werden er nu dikkere cijfers gebruikt (afb. 2).

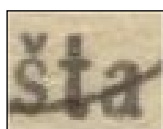
Afb. 2a
Mi. 5

Van de zegel hierboven is alleen de rechterzijde ongetand, dus we hebben hier veld 10 of 15. Als kenmerken van veld 15 noemt Martin Bechstedt het gebruik van de 'gewone' Litouwse letter **u** in skatiku.

Afb. 2b
Mi. 5 met omgekeerde
h: veld 10 dus.

In veld 10 is de kopstaande h gebruikt en dit is in de bovenstaande zegel duidelijk te zien. Bovendien heeft de zegel met positie veld 10 een 'vette' t in pasta.

Afb. 2c

50 sk in drie types

Hieronder de zegel van 50 sk. in de drie types op een rij.

Afb. 3a
Mi. 8

De eerste zegel (afb. 3) is Mi. 8 met de gewone letter **u** in skatiku: Type I.

Afb. 3b

De zegel is door de ontbrekende perforatie ook gemakkelijk te plaatsen: veld 1. Volgens de tabel in het handboek (lit. 2, p. 34) is inderdaad de gewone letter **u** gebruikt. Verder is in veld 1 bij een deel van de oplage het cirkeltje rechtsonder open.

Afb. 3c

Bij de volgende zegel (afb. 4) is in plaats van de **u** een kopstaande **h** gebruikt: Type II.

Afb. 4a
Mi. 8

Afb. 4b
En

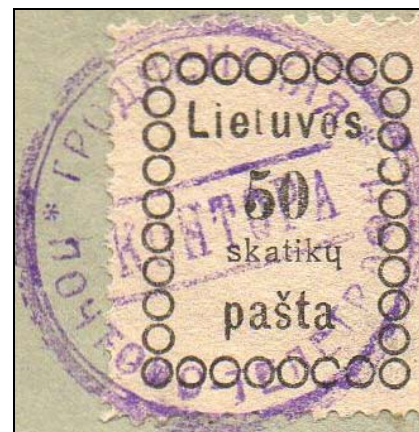
Afb. 4c

Zo te zien hoort de zegel thuis in veld 13: vierzijdig getand, een dunne **t** in Lietuvos. Verder is de 6^e cirkel onder rechts gebroken (lit. 2, p.34).

Afb. 4d

Het stempel staat er mooi duidelijk op: het stempel van Grodno / Gardinas.

Op 30 december 1918 werd hier een Litouws Postkantoor geopend. In het begin werd een enkel-regel stempel 'Grodno' gebruikt, de Russische naam. De Vilnius-uitgaven werden met violette inkt gestempeld. Op 3 januari kreeg het postkantoor een dubbelrings, ongedateerd stempel, zoals op deze zegel gebruikt is. Het heeft een cyrillische tekst ГРОДНЕНСКАЯ ПОЧТОВО-ТЕЛЕГРАФН КОТОРА (Gordnenskaja Pochtovo-Telegrafi Kontora). De Vilnius-uitgaven werden ook met dit stempel in violet gestempeld. Het Litouwse postkantoor werd 26 april 1919 gesloten: Grodno of het Litouwse Gardinas was bezet door het Poolse leger. Grodno heet nu Hrodna (noordwest Belarus).

De derde zegel van 50 sk. (afb. 5) heeft een kopstaande **n** met komma in plaats van de gewone **u**: Type III.

Afb. 5a

Ook deze zegel is vierzijdig getand. Volgens de tabel in het handboek (lit. 2, p. 34) komt de zegel Type III alleen voor in veld 9.

Afb. 5b

Vilnius werd 5 januari bezet door het Rode Leger en de Litouwse Post verhuisde naar Kaunas. Daar werden

de 1^e, 2^e, en 3^e Kaunas-uitgaven gedrukt.

De Vilnius-uitgaven zijn in Vilnius alleen afgestempeld met een provisorisch enkel-regel stempel 'Wilno'.

Provisorische stempels

De eerste zegels van Litouwen zijn vaak afgestempeld met provisorische stempel. Hiervoor is al het stempel van Grodno / Gardinas getoond.

Afb. 6
Provisorische stempel

Afb. 7

Het stempel, dat in Lunia gebruikt is heeft de aanduiding nog in het cyrilisch, zonder datumaangave. De gebruikperiode is onbekend. In het stempel staat aangegeven ЛУНЕНСКАЯ ...[LUNENSKAYA ...] Post-Telegraaf kantoor. De plaats heeft een Litouwse naam – Lunia-, maar ligt nu in Belarus. Op de site van de LPS zijn ook brieven met dit stempel te vinden: lithuanianphilately.com/provisional-postmarks/lunia/

Kaunas-uitgaven

Van de eerste Kaunas-uitgave zijn er twee drukken: 29 januari 1919 en 7 februari 1919. De zegels hebben de waarde-aanduidingen 10, 15, 20 en 30 skatikų (Mi. 9 t/m 12). De gebruikte 'ovalen' zijn eigenlijk op hun zijkant liggende kleine letters o.

De zegels van de alle Kaunas-uitgaven hebben de aanduiding 'paštas', alleen de 1^e Kaunas-uitgave heeft voluit de aanduiding skatikų.

De drukken zijn het gemakkelijkste door de stempeldatum te onderscheiden. Het stempel Kaunas tot 5.II.1919 is gebruikt voor de eerste druk (**afb. 8**).

Afb. 8
Mi. 12 met de datum 29.1.19

Bij het stempel Kaunas vanaf 6.II.1919 hebben we te maken met de tweede druk. De zegel met de stempeldatum 15.II.1919 (**afb. 9**) is dus van de tweede druk.

Afb. 9a
Mi. 10

Ook deze zegels zijn gedrukt in veltjes van 4 rijen van vijf zegels. De zegel is onder en links zonder perforatie, dus we de zegel is te plaatsen in veld 16.

Martin Bechstedt (**lit. 2, p. 85**) geeft ook een overzicht van de kenmerken van de velden. Deze kenmerken gelden voor alle drie Kaunas-uitgaven

en alle drukken: oude platen werden gebruikt met gewijzigde waarde-aanduidingen.

Bij de kenmerken van veld 16 hoort onder andere de afwijkende vorm van het tweede ovaal in de onderste lijst (**afb. 9b**).

Afb. 9b

Bij de 2^e en 3^e Kaunas-uitgave zijn bij het opnieuw monteren de volgorde van de velden in de 2^e, 3^e en 4^e rij omgekeerd. Veld 16 uit de 1^e uitgave is hetzelfde als veld 20 uit de 2^e en 3^e uitgave.

Hieronder (**afb. 10**) een zegel van de 3^e Kaunas-uitgave: onder en rechts ongeperforeerd, dus veld 20.

Afb. 10a
Mi. 22

Ook hier is een beschadiging in het tweede ovaal in de onderste lijst (**afb. 10b**).

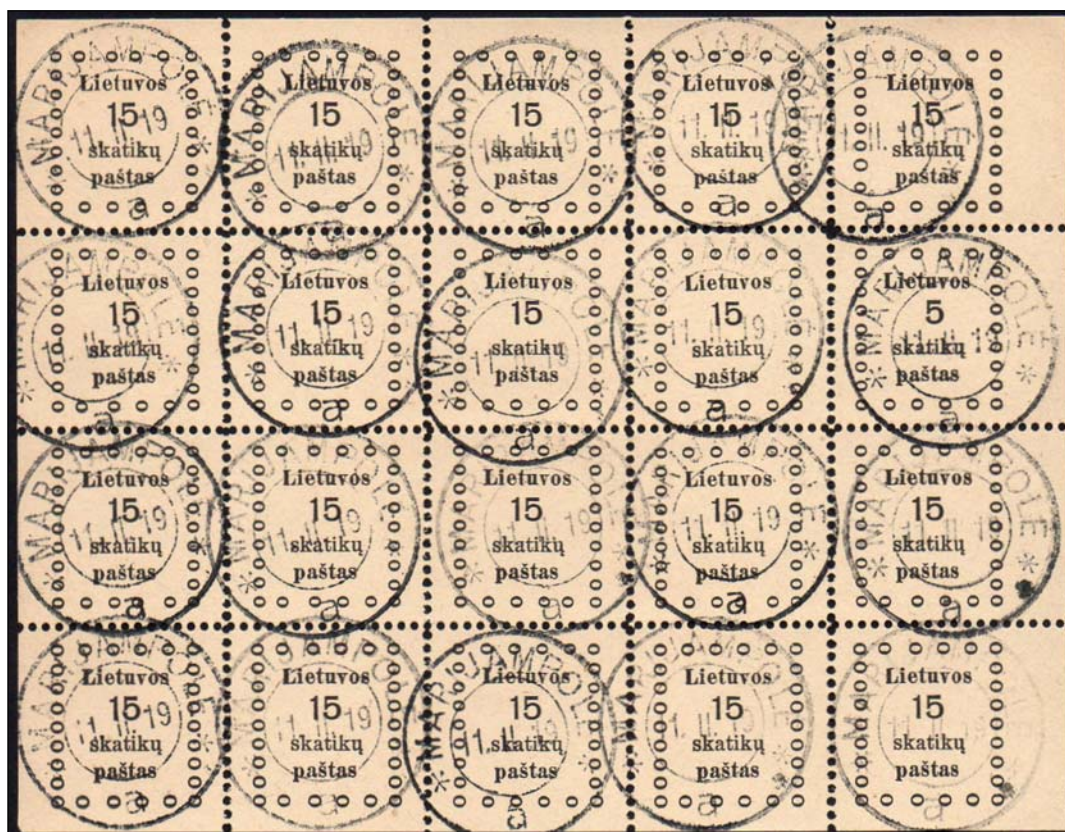

Afb. 10b

Afb. 11
Mi. 11 met de datum 13.11.19

Het veldeel met Mi. 11 is dus ook van de tweede druk (**afb. 11**). Na vergroten en bestuderen van het handboek: veld 7,8 en 12,13.

Afb. 16a
Vel met 15 skatiku:
Marijampolė-druk met
de 5 skatiku op positie
10.

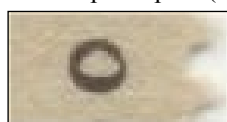
Van de 1^e Kaunas-uitgave is nog een 3^e en 4^e druk, maar dit zijn nadrukken. Door een andere manier van drukken hebben de zegels andere veld-kenmerken en een ander formaat. De zegels zijn bekend door het gebruikte stempel MARIJAMPOLE *a* en zijn bekend als de Marijampole-zegels (**afb. 12**). De status van de zegels is ook omstreten: ze zijn illegaal vervaardigd onder verantwoordelijkheid van de vice-postmeester Sruoga.

Afb. 12a
Mi. 10 met

MARIJAMPOLE-stempel

Deze zegel met het Marijampole-stempel is duidelijk veld 1 (**afb. 12a**). Als we het handboek erbij halen (**lit. 2, p. 85**) heeft deze zegel niet de kenmerken van veld 1 van de drie Kaunas-uitgaven. Zo zou het 6^e ovaal boven op een plek (rechtsboven) open moeten zijn.

Afb. 12b

Bijzondere fouten

Hieronder twee keer Mi. 10 (15 skatiku), maar heel anders.

Afb. 13
Mi. 10

Afb. 14
Mi. 10

De zegel hierboven heeft de waarde-aanduiding 5 in plaats van 15 skatiku. Deze fout komt bij de eerste druk voor in veld 16 (linksonder dus). Bij de tweede druk zit dezelfde fout in positie 10 (zegel dus alleen rechts ongeperforeerd (**afb. 14**)). Ook in de Marijampolė-druk is deze kunstmatige fout in positie 10. Antanas Jankauskas beschrijft ook duidelijk de Marijampolė-druk (**lit. 3, p. 16-17**).

Het verschil is te meten: bij de tweede druk is de lengte van het zegelbeeld 22,2 mm, bij de Marijampolė-druk is dit 21,7 mm.

Er is gemeten: bij de zegel in **afb. 14** is de hoogte 22,2 en de breedte 19,7, dus 2^e druk van de 1^e Kaunas-uitgave.

Het paartje hieronder is ook gemeten.

Afb. 15
Mi. 10

Bij deze zegels (**afb. 15**) is de hoogte van het zegelbeeld 21,7 mm., de breedte is 19,5 mm, dus de zegels zijn een Marijampolė-druk. Bovendien heeft de zegel een deel van het stempel van Marijampolė. Hierboven nog een heel vel Marijampolė-zegels met de kunstmatig gemaakte fout: 5 skatiku op positie 10 (**afb. 16**).

Ordering van ovalen

Omdat voor de ovalen gekantelde o's zijn gebruikt, kan de ordening gebruikt worden om de positie te bepalen in het vel. De letter o op het staafje heeft verschillende ruimtes boven en onder de letter. De ruimte onder de letter, de baard, is groter. Door niet altijd zorgvuldig te kantelen kunnen boven en onder de spaties gaan verschillen: normaal (ca. 2 mm), smal (ca. 1 ½ mm) of breed (ca. 2 ½ mm). In de artikelen hierover in HBG (lit. 5) staat dit uitgebreid beschreven, met afbeeldingen. Als we nog eens naar afb. 10 kijken, is dit duidelijk.

Afb. 17

Deze zegel (afb. 17), Mi. 10 van de 1^e Kaunasuitgave, hoort duidelijk op positie 16.

Buiten de andere kenmerken heeft dit veld ook een aparte ordening van ovalen: boven s.w.n.n.s en onder ook s.w.n.n.s. In dit veld verschilt de ordening van de Marijampolë-uitgave: bovenste rij n.n.n.n.s (afb. 16b).

Het artikel over de 1^e Kaunas-uitgave (HBG 5) laat bij elk veld ook de Marijampolë-uitgave zien.

Afb. 16b

Tweede Kaunas-uitgave

Bij de tweede Kaunas-uitgave is skatiku afgekort tot sk. (Mi. 13 t/m 19) (afb. 18).

De 1^e druk is van 15 februari 1919, de tweede druk van 27 februari 1922 en de derde druk van februari/maart 1919 (zonder 10 en 15 sk.).

Bij de vierde druk -15 maart 1919- is 60 sk. in een groot vel samen met de 2e druk van de 3e Kaunas-uitgave.

Ook voor de 2e Kaunas-uitgave is het vaak lastig om de positie of de druk te bepalen.

Afb. 18a
Mi. 13
De zegels zijn gemeten: hoogte 22,2 en breedte 19,6. Dus géén Marijampolë-druk.

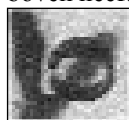
In dit geval is het natuurlijk gemakkelijk: veld 5, 10 en 15.

Zoals eerder in dit artikel vermeld: bij de 2e en 3^e Kaunas uitgave zijn dezelfde veldkenmerken, maar de volgorde is anders.

De volgorde bij de

1 ^e Kaunas-uitgave					2 ^e en 3 ^e uitgave				
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	<>10	9	8	7	6
11	12	13	14	15	<>15	14	13	12	11
16	17	18	19	20	<>20	19	18	17	16

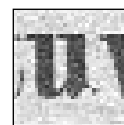
Veld 5 heeft dezelfde kenmerken als de 1^e Kaunasuitgave: zie Martin Bechstedt (lit. 2, p. 85). Het vijfde ovaal boven heeft links een beschadiging, is open (afb. 18b).

Afb. 18b

Afb. 18b

Afb. 18c

Het achtste ovaal links is links open en bij de u is de ophaal afgestompt (afb. 18b en c). Bij de tweede druk is de u normaal. De ordening van de ovalen is zowel boven als onder: n.n.n.n.s.

De zegel hieronder heeft positie 20.

Afb. 19a
Mi. 10
De zegel is gemeten: hoogte 22,2 en breedte 19,6.

De zegel (afb. 19) heeft dus dezelfde veldkenmerken als positie 16 bij de 1^e Kaunasuitgave (zie bij afb. 9 en 17). Bij de kenmerken van dit veld hoort onder andere de afwijkende vorm van

het tweede ovaal in de onderste lijst (afb. 19b).

Afb. 19b

Verder zit in het vijfde ovaal van de onderste rij een punt.

Afb. 19c

Er kan ook nog op de ordening van de ovalen gelet worden.

Ook bij deze zegels is er een 'vijfde druk': Marijampolë-zegels van Sruoga (afb. 19), een nadruk van de tweede druk.

Afb. 20

Derde Kaunas-uitgave

Bij deze uitgave staat de afkorting sk. aan beide zijden van de waardeaan- duiding.

Het is leuk om duidelijke voorbeelden uit de handboeken in je collectie te vinden en te zien dat het klopt. Een voorbeeld hiervan is deze zegel, Mi. 22 (afb. 21).

Afb. 21

Het ovaaltje bovenin rechts is duidelijk naar rechts verschoven. Volgens

Martin Bechstedt (p.78) komt dit voor in veld 4 bij zowel de 1^e als de 2^e druk.

Ook bij de 15 sk. – Mi. 21- komt dit voor in veld 4, zowel bij de 1^e als de 2^e druk (afb. 22). Het veldeel heeft duidelijk bovenin veld 2, 3 en 4.

Het verschil in de 1^e en de 2^e druk is vooral het zegelformaat door de andere manier van drukken.

De eerste druk, uitgavedatum 1 maart 1919 werd op de oude manier gedrukt: velletjes van 4 rijen van 5 zegels. De zegels werden alleen in de waarden 10, 15 en 20 sk. uitgegeven.

De 2^e druk – 15 maart 1919- maakte via 'stereotypie' grotere vellen met alle waarden, maar door deze druktechniek werden de zegels iets kleiner.

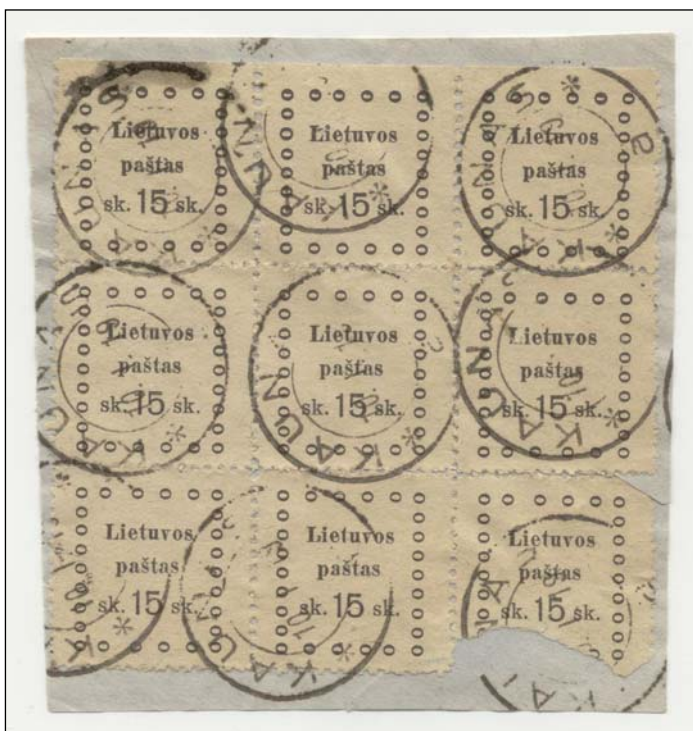
1^e druk: 19,8 x 22,0 mm

2^e druk: 19,6 x 21,6-7 mm met uitzondering van veld 9, 16 en 17 (19,8 x 21,8).

Door de samenstelling van het grote vel bij de 2^e druk komen in de 'hartstukken' verschillende waarden bij elkaar: zie het schema (afb. 23). Er zijn dus drie 'hartstukken' (afb. 24, 25 en 26)

Afb. 24

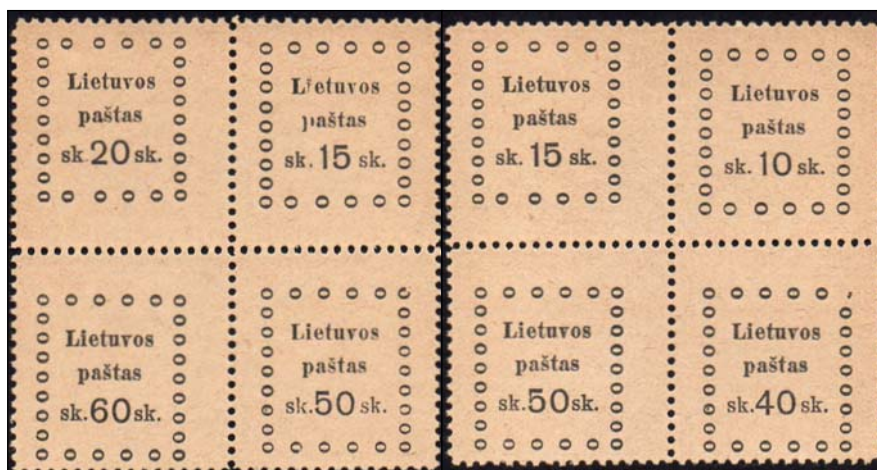

Afb. 22

BOGENSCHEMA

30	20	15	10
30--20--	20--15--	15--10--	
60--60--	60--50--	50--40--	
60	60	50	40

Afb. 23

Afb. 25

Afb. 26

In het eerste hartstuk zien we de 60 sk. van de 2^e Kaunasuitgave naast de 60 sk. van de 3^e Kaunasuitgave (afb. 24).

De brief met de volledige 3^e Kaunas-uitgave (afb. 27) is gemaakt voor de verzamelaar.

Ook zegels van de 3^e Kaunasuitgave hebben allerlei afwijkingen. Hieronder een voorbeeld (afb. 28).

Afb. 28

Tot slot nog een afbeelding van de 40 sk met magere s in paštas, 1e S (afb. 29).

Afb. 29a

Afb. 29 b

Tot slot

Het is boeiend om weer eens met deze eerste zegels bezig te zijn. Met de handboeken bij de hand heb je eigenlijk nauwelijks meer doubletten: alle zegels zijn bijzonder.

Bronnen en literatuur

Lit. 1

The 70th anniversary of Lithuania's post office / J. Variakojis
In: LPS 1989 ; no. 1 (206). - p. 12-15

Lit. 2

LITAUEN : Handbuch der Briefmarken des unabhängigen Staates 1918-1940
Teil I: Die Marken der Auksinas-Währung 1918-1922 / Martin Bechstedt. - Hamburg : Martin Bechstedt Verlag, cop. 2005. - p. 24-88

Afb. 27

Maakwerk met de 3^e Kaunas-uitgave op bank-brief. Wel afgestempeld, maar niet gelopen.

Lit. 3

Lietuva specializuotas pašto ženklų katalogas 1918-2012 = Special Lithuanian postage stamp catalogue 1918-2012 / Antanas Jankauskas. - 496 p. : ill. ; A4
En de aanvulling:
Lietuva specializuotas pašto ženklų katalogas 1918-2012 papildymai, 2012-2017 = Special Lithuanian postage stamp catalogue 1918-2012 additions 2012-2017/ Antanas Jankauskas. - 156 p. ill. ; A4

Lit. 4

Litauen : Handbuch der Philatelie und Postgeschichte
Teil 4 : Poststempel in Litauen : Normstempel und provisorische Entwertungen 1918 1940/41 = Pašto antspaudai Lietuvoje = Postal markings in Lithuania with tables in English / Vytautas Fugalevičius, Martin Bechstedt. - - Bargteheide : Martin Bechstedt Verlag, 2015. - 380 p.

Lit. 5

De eerste en tweede Vilnius uitgave : 27 dec - 31 dec. 1918 / [M. Zuidwegt, W. Bachman ; bew. Ruud W. van Wijnen]. - In: HBG 1984 ; 4. - [14 p.]
De "Marijampole" druk van de Kaunas uitgifte / André de Bruin. - In: HBG 1988 ; 11. - [4 bl.]
De eerste Kaunas uitgave / [M. Zuidwegt en W. Bachman]. - In: HBG 1985 ; 5. - [25 p.]

De tweede Kaunas uitgave / [M. Zuidwegt en W. Bachman]. - In: HBG 1986 ; 8. - [7 p.]

De derde Kaunasuitgave / [André de Bruin]. - In: HBG 1989 ; 13. - [8 bl.]

Verdere literatuur zie ook op internet:
www.jkaptein.nl/literatuur/lite04.html#onami1

DE “FILATELISTISCHE TWEELING”

Ruud van Wijnen

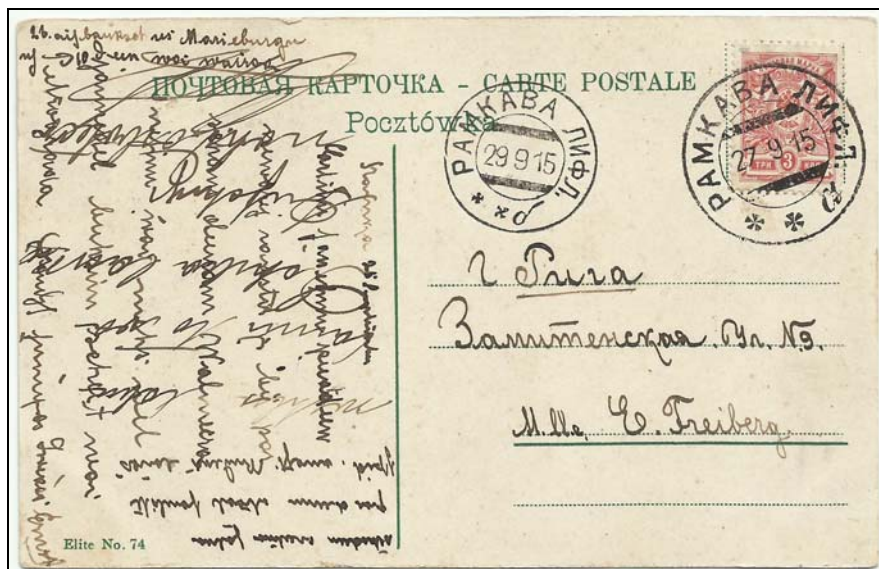
“Filatelistische tweeling”: u vindt ze op brieven en kaarten. Twee stempels, postzegels, strookjes of wat dies meer zij. In ieder geval nauw verwant, maar toch verschillend en samen meer dan $1 + 1 = 2$. Ook opvallend: u vindt ze in alle tijden.

Om te beginnen twee voorbeelden uit 1915 en 1939

Op 27 september 1915 stempelde de postbeambte in het hulppostkantoor van PAMKABA (Ramkava, Lets Ranka) in Lijfland een liefdevolle kaart af gericht aan mejuffrouw Freiberg in Riga. Hij deed dat op zondag met het grote a-stempel, maar pas twee dagen later zou de kaart op weg gaan naar Riga. Opdat niemand zou kunnen denken dat hij zijn werk niet goed deed, legde de consciëntieuze postbeambte het vertraagde vertrek vast met het kleinere b-stempel. Een echte tweeling (afb. 1).

Een postkamermedewerker van de “Baltische Papier- en Kartonfabriek” in Riga frankeerde op 1 december 1939 een brief naar Zürich met het juiste bedrag van 35 santimi. Voordat zij of hij de brief afleverde op het postkantoor werd duidelijk dat de brief per luchtpost verzonden moest worden. Een kwart slag gedraaid werd de envelop nogmaals door de frankeermachine gehaald om de luchtpost-toeslag van 15 santimi te betalen. Juist gefrankeerd werd aan het luchtpostloket op het hoofdpstkantoor van Riga het blauwe Par Avion / Gaisa Pastas-strookje op de brief geplakt en het dagtekenstempel aangebracht. Hier is bijna sprake van een eenige tweeling (afb. 2).

Hierbij introduceer ik de “filatelistische tweeling”, een begrip dat nog niet in handboeken is opgenomen. Ten onrechte, ze ontlokt de oplettende verzamelaar allereerst een verraste glimlach en vormt nadien een levendig stel in zijn collectie.

Afb. 1

Afb. 2

OSTLAND – VALS OF ECHT?

Thomas Löbbbering

Deze vraag kan niet altijd duidelijk beantwoord worden. Dikwijls staan onvoldoende feiten een bevredigend antwoord in de weg. Ook hier is dat het geval. Dit artikel heeft als doel beschikbaar materiaal te presenteren, meer bewijzen te vinden en toepasselijke documenten in archieven boven water te krijgen. Waarom gaat het?

U kent allemaal de Duitse postwaardestukken van 5 en 6 Reichspfennig met de afbeelding van Hitler met de zwarte opdruk “OSTLAND”, in boekdruk aangebracht door de Reichsdruckerei in Berlijn. De Duitse Dienstpost in het Rijkscommissariaat Ostland (DDO) gaf beide postwaardestukken uit: de 6 Pfennig-kaart vanaf eind 1941, de 5 Pfennig-kaart vanaf 6 juli 1943 (**afb. 1**).

De boekdrukopdruk OSTLAND heeft een exacte lengte van 10 mm en de letters zijn 1,3 mm hoog (opdruk 1). Deze opdruk werd niet aangebracht op de briefkaarten met betaald antwoord van het Duitse Rijk van 6 Pfennig. (**afb. 2**).

Afb. 2
Opdruk 1, vergroot

In weerwil van de postale voorschriften en de deviezenbepalingen, verkocht de DDO in het Generalbezirk Lettland van het Generaalcommissariaat Ostland daarentegen de niet-overdrukte briefkaarten met betaald antwoord (vraag- en antwoorddeel) van het Duitse Rijk, zowel voor

Afb. 1
Opdrukken op de briefkaarten Michel P1 en P2

dienstgebruik als gebruik door de plaatselijke bevolking.

In het Generalbezirk Estland echter duiken de 6 Pfennig-briefkaarten met betaald antwoord van het Duitse Rijk vanaf april 1944 op met de boekdrukopdruk OSTLAND. De opdruk heeft in dit geval een lengte van 13,5 mm, de letterhoogte bedraagt 1,8 mm (opdruk 2). De vorm van een aantal letters verschilt duidelijk van de vormen van de opdrukken op de briefkaarten P1-3 en de opdrukken op de zegels (**afb.3**).

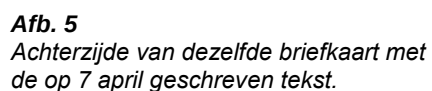

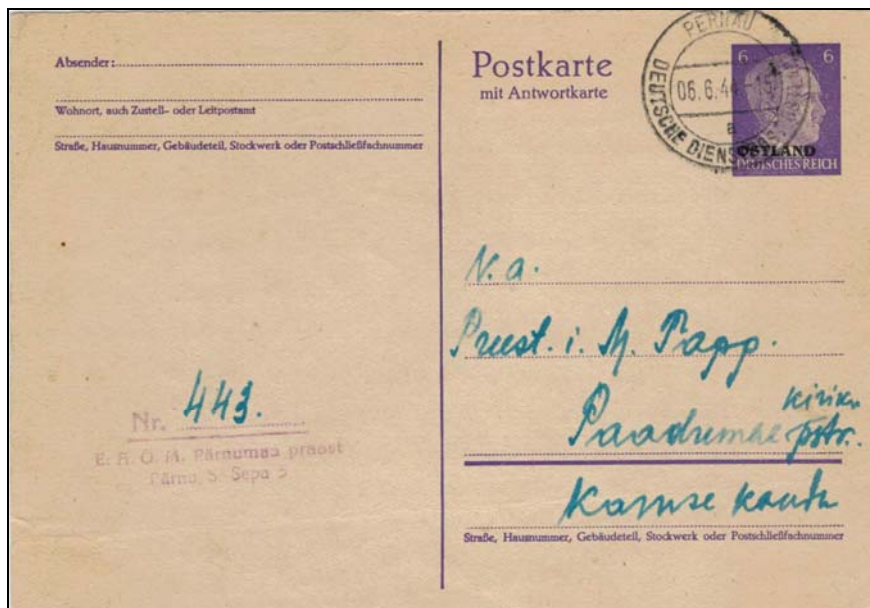
Afb. 3
Opdruk 2, vergroot.

Tot voor kort kenden we slechts een paar ongebruikte complete briefkaarten met betaald antwoord waarbij het vraag- en antwoorddeel nog aan elkaar vastzitten. Gebruikte kaarten waren alleen bekend als losse vraag- of antwoordkaart, gebruikt dus als gewone briefkaart. Mag je daaruit opmaken dat de verkoop aan het publiek uitsluitend gescheiden, als losse kaarten, plaatsvond?

Het antwoord komt van de vroegst gebruikte en complete briefkaart met betaald antwoord die mij bekend is. De kaart werd op 12 april 1944 aangekend op het postkantoor van de Deutsche Dienstpost Ostland in Reval Land. Een Duitse vader probeert op een aanlokkelijke manier zijn opgroeiende dochter duidelijk te maken dat ze een leesbril nodig heeft. Hoewel de kaart overgefrankeerd is, lijkt er geen sprake van filatelistisch maakwerk. Het postwaardestuk passeerde de censuurdienst van de Wehrmacht in Königsberg en kwam op 17 april in Bad Godesberg aan. Met het geschreven “No 1” en de datum “Reval, den 7/4.44” toont deze kaart aan dat complete briefkaarten met betaald antwoord met opdruk 2 begin april 1944 op het postkantoor

Afb. 4
Voorzijde compleet postwaardestuk met betaald antwoord van Reval-Tallinn naar Bad Godesberg, 12-17 april 1944.

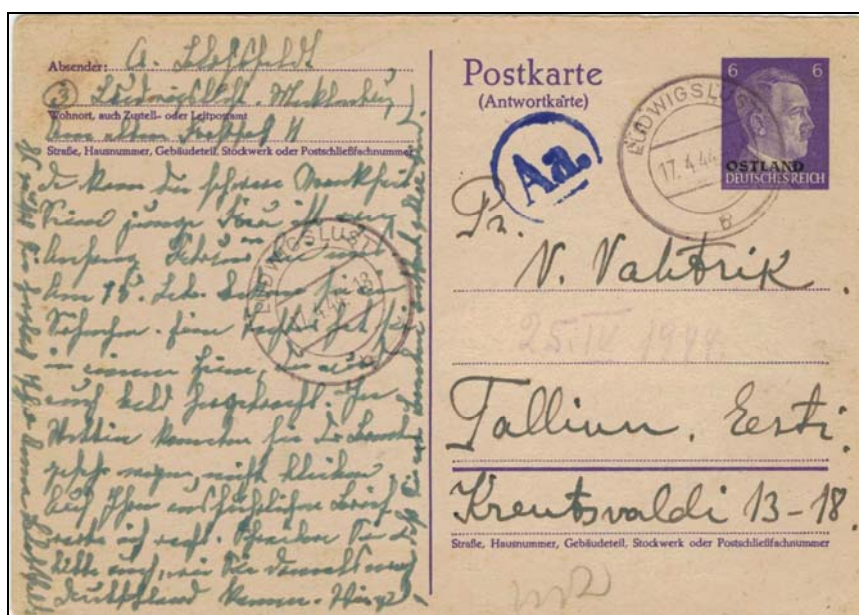

Afb. 6
Vraagdeel van een kaart van Pernau naar Paadremaa, 6 juni 1944.

Afbeelding 6 toont een op 6 juni 1944 op het postkantoor van de DDO in Pernau afgestempelde vraagkaart. Afzender is het kantoor van de in het district Pernau/Pärnu werkzame evangelisch-lutherse predikanten en is geadresseerd aan een vakbroeder in Paadremaa. Hier is sprake van een echt gelopen poststuk met een volledige tekst. Hierin wordt, jammer genoeg, geen gewag gemaakt van een mogelijk aangehangend antwoorddeel.

De antwoordkaart van **afbeelding 7** werd op 17 april 1944 in Ludwigslust gedagtekend, doorliep de censuur in Königsberg en bereikte (gelet op de schriftelijke aantekening) op 25 april de vrouwelijke geadresseerde in Tallinn. In de tekst vallen twee dingen op: Net als bij de vraagkaart van afbeelding 6 gaat het ook hier om een private familiecorrespondentie tussen twee evangelisch-lutherse predikantenfamilies. De afzender bedankt voor de eerder ontvangen kaart ter gelegenheid van haar verjaardag. Dat kan alleen maar betekenen dat de antwoordkaart deel was van een complete briefkaart met betaald antwoord. Te meer daar het versturen van losse OSTLAND-antwoordkaarten met opdruk 2 vanuit het Rijksgebied naar Tallinn in de tweede helft van april 1944 uitgesloten kan worden.

Nog iets interessants. Als de antwoordkaart op 17 april 1944 vanuit Ludwigslust naar Tallinn werd teruggezonden, dan moet de complete kaart met betaald antwoord een paar dagen eerder in omgekeerde richting gegaan zijn. De complete kaart van Tallinn naar Bad Godesberg (**afb. 4**) deed er ongeveer even lang over. Komen we met begin april 1944 in de buurt van de mogelijke eerste uitgave van deze opdrukken op het postkantoor van de DDO in Reval (Tallinn)?

Afb. 7
Antwoorddeel van een kaart van Ludwigslust naar Tallinn, 17 april 1944.

De laatste mij bekende antwoordkaart werd op 17 november 1944 verzonden uit Rieth, district Ückermünde in Pommeren en is verzonden naar Gotenhafen (Gdingen, Gdynia in bezet Polen).

Ook hier betreft het een private correspondentie van een evangelisch-lutherse predikantenfamilie. De afzender schrijft in het Ests en is reeds vanuit het Ostland (Estland) naar Pommeren geëvacueerd. De geadresseerde, zeer waarschijnlijk een in

1939-1940 uit Estland vertrokken Duitsbaltische, staat kort voor haar tweede verdrijving. Gelet op de periode lijkt het aannemelijk dat predikant(e) Nüüdi het postwaardestuk bij haar evacuatie uit Estland meenam naar Pommeren en die nu binnen het Rijksgebied gebruikte. Vanaf september-oktober 1944 was het opgebruiken van OSTLAND-postwaardestukken binnen het Rijksgebied toegestaan. De discussie over de OSTLAND opdruk 2 op briefkaarten met betaald antwoord van het Duitse Rijk omvat het volledige spectrum tussen VALS en ECHT. De Deutsche Briefmarkenrevue (DBR) typeert in de artikelenreeks “Das DBR-Fälschungslexikon”, deel 10/2017, opdruk 2 als VALS. Filatelistische geruchten gaan uit van een private opdruk uit de koker van de toentertijd actieve postzegelhandelaar Prell. Hij zou een oplage van 500 exemplaren geregeld en verhandeld hebben. De discussie komt ook aan de orde in Harry von Hofmanns handboek “Estland vor dem und als Teil vom Generalkommissariat Ostland” (Hamburg 2010, bla. 127 e.v.). Hij beoordeelt opdruk 2 als ECHT en schrijft het initiatief toe aan “de postale leiding in het Generalbezirk Estland”.

Alles overziend stel ik voorlopig en heel voorzichtig vast:

- Opdruk 2 is ECHT. Een vervalsing ten nadele van de post en/of verzamelaars lijkt uiterst onwaarschijnlijk. Gelet op de omstandigheden in 1944 is het onvoorstelbaar dat ambtsdragers van de evangelisch-lutherse kerkenraad in Estland of Duitsers in een officiële functie zich aan (postale) fraude schuldig gemaakt hebben.
- Opdruk 2 duikt voor het eerst op in april 1944 op het postkantoor van de DDO Reval (Tallinn) en uitsluitend in het Generalbezirk Estland en steeds in samenhang met personen in of uit het Generalbezirk Estland. Dit ondersteunt de opvatting van Harry von Hofmann dat de opdruk op initiatief van “de postale leiding in het Generalbezirk Estland” tot stand kwam en geen private opdruk is.

Afb. 8

Antwoorddeel van een kaart van Rieth in Pommeren naar Gotenhafen, 17 nov. 1944.

- Opdruk 2 werd aangebracht op complete postwaardestukken met betaald antwoord (vraag- en antwoorddeel). Door de gebruikte complete postwaardestukken van de afbeeldingen 4 en 5 wordt bewezen dat deze ook volledig, en niet alleen als enkele vraag- of antwoordkaart, aan het publiek verkocht werden.

Tot slot

Ik verzoek u vriendelijk mij uw gebruikte exemplaren als scan te mailen: thomas_loebbering@hotmail.com of een kleurenkopie per post te sturen aan mijn postadres.

Van bijzonder belang zijn verwijzingen naar schriftelijke bronnen in de archieven in Riga, Tallinn of waar dan ook, die zekerheid kunnen verschaffen over de ontstaansgeschiedenis van opdruk 2.

◀

POSTVERVOER PER TREIN IN LETLAND IN DE TSARENTIJD, DEEL 3

Jan Kaptein
Ruud van Wijnen

Met Riga als uitgangspunt beschrijven we in deze aflevering de ontwikkeling van het postvervoer per trein in Lijfland/Vidzeme.

Hoofddlijn door dit gebied is de in 1889 in gebruik genomen verbinding Riga-Valk-Pskov. Tevens besteden we aandacht aan de smalspoorlijnen die daar in Volmar/Valmiera en Valk/Valka op aansloten.

De stations van Riga

Binnen het Russische Keizerrijk was Riga een belangrijke stad. Volgens de eerste (en enige) volkstelling van 1897 telde Riga toen 282.200 inwoners en was daarmee de zesde stad van Rusland en na St. Petersburg de tweede haven van het land. Ook Baedeker meldde in zijn editie van 1914 dat Riga na St. Petersburg de belangrijkste Russische commerciële en industriële stad aan de Baltische Zee was. Het inwonertal was toen al tot 539.000 gegroeid.

Omdat Riga een belangrijke haven- en industriestad was kreeg het al vrij snel een spoorverbinding met het Russische achterland. Toen deze belangrijke lijn Riga-Dünaburg- Orel in 1861 in gebruik werd genomen kreeg Riga haar eerste station: het Dünaburg- of Orel-station. Het station wordt ook wel aangeduid als Riga I. Op de kaart op de volgende pagina uit 1910 (afb. 1) is rechtsonder de Riga-Orel lijn aangegeven met als begin- en eindpunt Ст. Рига I, St. Riga I.

Naar een ontwerp van de architect Johann Felsko werd het station gebouwd tussen 1858 en 1861; in 1885 werd het uitgebreid volgens een plan van Heinrich Scheel. Het kleine gebouw van twee verdiepingen werd herbouwd en uitgebreid. Vier jaar later werd voor het station een kapel (afb. 2) gebouwd in verband met de wonderbaarlijk redding van tsaar Alexander III en zijn familie bij een spoorwegongeval in 1888. In 1882 werd Riga I nogmaals uitgebreid.

Afb. 2

Kaart, in 1913 verzonden naar Duitsland, met een afbeelding van het Dvinsk-station in Riga. Voor het station de Russisch-Orthodoxe kapel.

Riga I was een kopstation op de rechteroever van de Dvina / Daugava. Voor de lijn Riga-Mitava/Jelgava was op de linkeroever ook een kopstation gebouwd: Riga III. In 1875 werden beide stations met een brug verbonden. Daarna werd voor de lijnen Thorensberg-Sassenhof-Bolderaa-Haven (1873) en Sassenhof-Tuckum (1877) op de rechteroever een eigen station aangelegd: Riga II. Vanaf toen ging al het treinverkeer naar het zuiden en het westen via Riga II.

Riga III werd gesloten voor personenverkeer, maar bleef als goederenstation in gebruik.

Tussen 1889 en 1894 functioneerde het station Aleksandrovski Poort (Ст. АЛЕКСАНДРОВСКІЯ ВОРОТА op de kaart) als vertrekstation van de treinen op de nieuwe lijn Riga-Valk-Pskov.

Tussen 1910 en 1914 werd ten zuiden van de oude brug uit 1875 een nieuwe, dubbelspoor brug gebouwd. De oude

brug werd daarna nog voor overig verkeer gebruikt.

Baedeker (editie 1914) noemt Riga II het Tuckum-station : “for Mitau (Libau, Wirballen), Tuckum (Riga Coast), Windau, and Bolderaa”.

De gids vermeldt ook dat het station in 1914 afgebroken zal worden. Enige jaren daarvoor was begonnen met de ombouw van Riga I tot het vertrekpunt voor alle richtingen, maar bij het begin van de Eerste Wereldoorlog waren de werkzaamheden nog niet voltooid. Het hoofdstation van Riga is daarna vele keren verbouwd; in 1960 werd het huidige station in gebruik genomen.

Wagonfabriek Riga

Riga was na Moskou en St. Petersburg het grootste industriële centrum van Rusland. Hier werd in 1874 de “Russisch-Baltische Waggonfabrik” (Русско-Балтийский вагонный завод, RBVZ) opgericht. Dit bedrijf was naast de leidende producent van spoorwagens, ook pionier in de vliegtuigbouw. Tussen 1909 en 1914 werden hier ook auto's gemaakt.

In verband met de oorlog werd de fabriek in 1915 ontmanteld en overgebracht naar het Russische achterland.

Rīgas Vagonbūves Rūpnīca (RVR) is nu nog één van de grootste machinebouwbedrijven in Letland, in 1895 opgericht door de zakenman Oscar Freywirth onder de naam Phoenix (afb. 3). RVR is gevestigd in Riga en was vele jaren de grootste producent van elektrische en dieseltreinen en ook trams in de voormalige Sovjet-Unie. De bekendste producten zijn de ER1, ER2, ER7 en ER9 elektrische treinen, waarvan er vele nog steeds in gebruik zijn. Tussen 1973 en 1988 bouwde het bedrijf de hogesnelheidstrein ER200. Meer recentelijk was het betrokken bij de renovatie van treinstellen die door de Letse spoorwegmaatschappij Pasažieru Vilciens werden geëxploiteerd.

In 1936 werd Fenikss (afb. 4) gereorganiseerd tot Joint Stock Company Vairogs. Dit bedrijf vervaardigde later in licentie Ford-Vairogs auto's. Momenteel wordt een nieuwe serie dieseltreinen ontwikkeld onder de naam DR1B.

Afb. 3

Brief met als afzender de wagonfabriek “ФЕНИКСЪ”[FENIKS] in Riga.

Afb. 4

Firmabrief van “FENIKSS”, verzonden 1923 naar Duitsland.

Vanaf 1923 tot 1930, na de naoorlogse wederopbouw, bouwde de fabriek zo'n 40 tramwagens voor het trambedrijf van Riga. Na de Tweede Wereldoorlog begon de fabriek in 1949 met de productie van de MTV-82 tramwagens. In 2002 ondertekende RVR een overeenkomst met de burgemeester

van Riga, waardoor het bedrijf van 2010 de trams in de Letse hoofdstad zal gaan vervangen.

Afb. 6

Brief naar Wenen, verzonden via het stationspostkantoor van Riga, 5 augustus 1865.

Afb. 7a

Brief van Riga naar Stettin, verzonden 27 oktober 1868. De brief werd gepost op het hoofdpstkantoor van Riga en daarna verzonden via het stationspostkantoor van de Riga-Vitebsk spoorlijn. Het stempel met de aanduiding van de spoorlijn was in gebruik in de periode 1868-1872. De brief gaat de grens over via Verzbolovo / Eydtkühnen.

Afb. 7b (150 %)

Afbeelding 6 toont een brief naar Wenen met het lijnstempel: CT. РИЖСК ЖЕЛ. ДОР. [ST. RIZHSK ZHEL. DOR.], Station Rigase Spoorlijn, met de datum 5 avryet 1865 года, 5 augustus 1865. De brief is niet gefrankeerd.

Bij de invoering van de postzegels in 1857 waren ook instructies gegeven voor het gebruik. De zegels waren bestemd voor gewone binnenlandse post. Voor aanvullende diensten zoals aangetekend of voor post naar het buitenland diende op de oude manier betaald te worden: contant aan de balie. In het transitstempel van het spoorwegpostbureau XI in Eydtkuhnen staat ook PORTO, niet betaald/port nog te innen. Midden jaren '60 kwam dit stempel in gebruik. Er was ook een ander, gelijksoortig stempel met in het midden de aanduiding FRANCO, betaald (door de afzender). In 1867 verscheen de instructie waarin werd voorgeschreven dat ook brieven naar het buitenland met postzegels gefrankeerd dienden te worden.

De standaardstempels

De eerste standaard dagtekenstempels van het stationspostkantoor komen in 1868 in gebruik. In dat jaar vond ook een grote reorganisatie plaats waarbij de postkantoren op de stations en de rijdende in de postwagons onder beheer komen van de nieuwe Spoorpost Administratie. De oudste enkelrondstempels zijn van het type 1 met de datum in drie lijnen. Onderin het stempel staat de spoorlijn aangegeven. Bij de stationspostkantoren volgen daarna type 4, met de datum in kruisvorm en type 5, de ovale stempels.

Het oudste stempel heeft bovenin de stadsnaam РИГА (RIGA) en onderin de aanduiding РИГ. ВИТ. Ж.Д. (RIG. VIT. ZH. D.), Riga-Vitebsk spoorlijn. Op 10 oktober 1866 werd de verbinding tussen Dünaaburg en Vitebsk in gebruik genomen. Twee jaar later werd ze doorgetrokken naar Orel. De brief naar Stettin (**afb. 7**) werd op 27 okt. 1868 eerst gedagtekend op het hoofdpstkantoor van Riga en daarna ook nog op het stationspostkantoor. In het oranje transitstempel van het spoorwegpostbureau XI in Eydtkuhnen geeft het woord FRANCO aan dat

voor het vervoer volledig was betaald (met postzegels).

Vanaf 1873 verschenen er verschillende dagtekenstempels met onderin de aanduiding Riga-Dünaburg- Spoorlijn, nog steeds type 1 met de datum op drie lijnen (afb. 8 en 9).

Afb. 8b

Afb. 8a

Briefkaart naar Leipzig, verzonden 20 september 1876 via het stationspostkantoor van Riga. In het stempel staat vermeld РИЖСК. П. О. Riga Hulppostkantoor en РИЖСКО-ДИНАБУРГСК. Ж. Д. Riga-Dünaburg Spoorlijn

Afb. 9b (150 %)

Afb. 9a

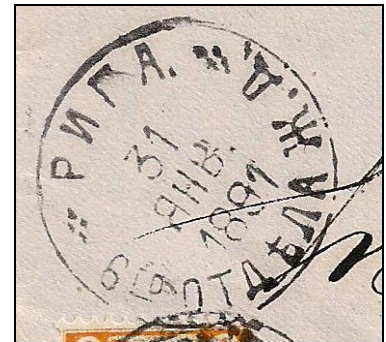
Briefkaart naar Antwerpen via spoorpostkantoor van Riga. Verzonden door de 'Rigaer Schlossfabrik', geschreven 26 augustus/7 september 1895.

Stempeloverzicht

Riga station		
	РИГА Riga РИГ. ВИТ. Ж. Д. Riga Vitebsk Spoorlijn (afb. 7)	Type 1 1868-1872
	РИЖСК. П. О. Riga Hulppostkantoor РИЖСКО-ДИНАБУРГС. Ж. Д. Riga-Dünaburg Spoorlijn 07.08.1881: jaartal op z'n kop (afb. 8)	Type 1 1873-1884
	РИЖСКОЕ. П. О. Riga Hulppostkantoor РИГО-ДИНАБУРГС. Ж. Д. Riga-Dünaburg Spoorlijn Volgnummer 1	Type 1 1880-1898
	РИГА П. О. Riga Hulppostkantoor РИГО-ДИНАБУРГС. Ж. Д. Riga-Dünaburg Spoorlijn (afb. 9)	Type 1 1883-1899
	РИГА. Riga 6го ОТДѢЛА. Ж. Д. 6e Afdeling der Spoorwegen (afb. 10)	Type 1 1867-1897
	РИГА ЖЕЛѢЗНОДОР. П. О Riga Spoorlijn Hulppostkantoor Volgnummers 1 en 2 afb. 11	Type 4 1899-1912
	РИГА ВОКЗАЛЪ Riga Station Volgletters a, б en в afb. 12	Type 5 1904-1917

Tabel 1

Een bijzonder stempel is het stempel type 1 met de aanduiding "6го ОТДѢЛА. Ж. Д.", 6e Afdeling der Spoorwegen (afb. 10).

Afb. 10b (150 %)

Voor de organisatie van het postvervoer per trein was Rusland verdeeld in 9 districten. Riga hoorde bij het 6e district, dat werd bestuurd vanuit Orel.

In 1899 kwam een nieuw stempeltype in gebruik: het stempel met de datum in kruisvorm (afb. 11). Dit type werd gebruikt tot 1912. Het bekende ovaalstempel was in gebruik van 1904 tot 1917 (afb. 12). Op de kaart naar Esslingen is ook het aantekenstrookje gebruikt van Riga station. Hier met een latijnse 'R', voor gebruik op post naar het buitenland. Voor het binnenland waren aantekenstrookjes met de cyrillische "З" beschikbaar.

Afb. 10a

Aangetekende brief van Riga naar Vjasma, verzonden 31 januari 1891. In het stempel de aanduiding 6ro ОТДѢЛА Ж. Д", 6e Afdeling der spoorwegen.

Afb. 11

Brief naar Leipzig, verzonden 1901. Het stempel op de brief is van het stationspostkantoor Riga, stempel in kruisvorm, volgnummer 1 (type 4).

Afb. 12

Aangetekende briefkaart van Riga naar Esslingen aan de Neckar in Duitsland, verzonden 27 oktober 1913. Het tarief: 4 kopeken voor een briefkaart naar het buitenland en 10 kopeken voor het aantekenrecht. Dit was het tarief in de periode 1 april 1889 – 31 augustus 1917. Het postwaardestuk is een gelegenhedsuitgave : 300 jaar Romanov dynastie. De zegel hoort bij de serie, die bij deze gelegenheid is uitgegeven.

De Pskov-Riga spoorlijn (ПСКОВО - РИЖСК ЖЕЛ. ДОРОГА)

In 1889 werd Riga, via Valk/Valka, verbonden met zowel Pskov aan de St. Petersburg-Warschau spoorlijn als met Derpt/Tartu. Deze universiteitsstad was al sinds 1876 per spoor vanuit het noorden bereikbaar via Taps/Tapa aan de Baltische spoorlijn.

In de eerste jaren vertrokken de treinen naar Pskov in Riga vanaf het station Alexander-Poort, gelegen aan het “havenlijntje” tussen Riga I en Mjoelgraben/Milgravis.

De treinen naar St. Petersburg vertrokken in die periode nog vanaf het station Riga I en reden “als vanouds” via Dünaburg/Daugavpils. Vanaf 1894 begonnen alle treinen naar Jurjev/Tartu, Pskov en St. Petersburg hun reis vanaf het station Riga I. Niet alleen door het verkorten van een aantal belangrijke verbindingen in noordoostelijke richting was de spoorlijn Riga-Pskov van belang.

In Volmar/Valmiera en Valk/Valka konden via privaat aangelegde smalspoorlijnen landbouwproducten, hout en andere goederen van het plateland worden overgeslagen waardoor de economische ontwikkeling van Lijfland/Vidzeme werd gestimuleerd.

In Volmar/Valmiera kruiste de smalspoorlijn tussen Gajnsj/Ainaži aan de kust en Smiltene/Smiltene in centraal Lijfland/Vidzeme de hoofdlijn Riga-Pskov. Valk/Valka was vanaf 1896 verbonden met Pernov/Pärnu aan de Golf van Riga en sinds 1903 met Sjtokmansgof/Plaviņas aan de belangrijke Riga-Dünaburg lijn (Kaart 3).

Kaart 3 een is geactualiseerde versie van kaart 2 die we eerder afbeeldden. Ook ditmaal zijn de lijnen toegevoegd die we in dit artikel beschrijven. Daarnaast noemen we een aantal relevantie plaatsnamen.

De postwagons

Tussen Riga en Pskov hebben nooit directe postwagons gereden.

Letse naam	Russische naam	Duitse naam
Ainaži	ГАЙНШЪ Gajnsj	Haynasch
Cēsis	ВЕНДЕНЪ Venden	Wenden
Plaviņas	ШТОКМАНСГОФЪ Sjtokmansgof	Stockmannshof
Rūjiena	РУЕНЪ Roejen	Rujen
Smiltene	СМИЛЬТЕНЪ Smiltene	Smiltene
Valka	ВАЛКЪ Valk	Walk
Valmiera	ВОЛЬМАРЪ Volmar	Wolmar
Vecgulfene	АЛТЪ-ШВАНЕНБУРГЪ Alt Sjvanenboerg	Alt Schwanenburg
Estse naam		
Pärnu	ПЕРНОВЪ Pernov	Pernau
Tallinn	РЕВЕЛЪ Revel	Reval
Tapa	ТАПСЪ Taps	Taps
Tartu	ДЕРПТЪ/ЮРЬЕВЪ Derpt/Jurjev *)	Dorpat
In Rusland		
ПСКОВЪ	Pskov	Pleskau
	*) Dorpat/Derpt werd op 14 jan. 1893 tot Jurjev omgedoopt.	

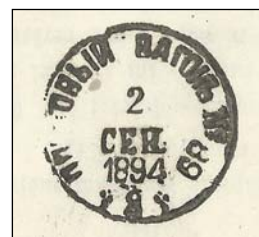
Tabel 2

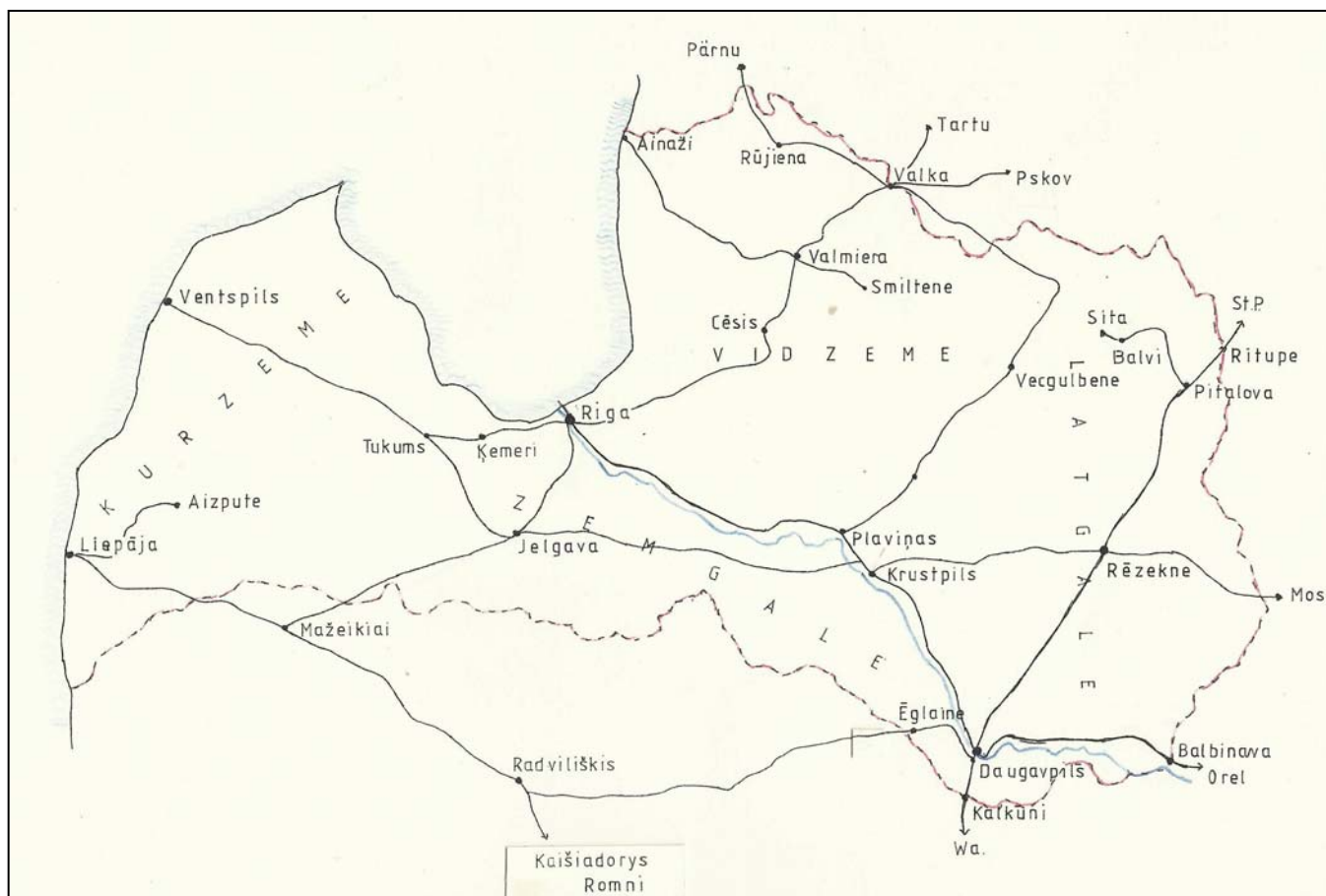

Afb. 13a

Met postwagon 89 vervoerde portvrije kerkelijke dienstbrief van het evangelisch-lutherse consistorie in RIGA naar VALK/Valga, 2 sept. 1894.

Afb. 13b (100 %)

Kaart 3

Van en naar Riga reden vanaf 1891 de postwagens 89 en 90 via Valk/Valka naar Taps/Tapa aan de Baltische spoorlijn en terug. Voordien reden deze postwagens heen en weer tussen Taps/Tapa en Derpt/Tartu. De lijn naar Riga is daar dus eigenlijk de verlenging van.

In 1913 werd de lijn Taps/Tapa-Riga onderdeel van de directe verbinding tussen St. Petersburg en Riga. Deze lijn werd bereiden door de postwagens 39 en 40. Daarvoor reden deze postwagens op de route St. Petersburg-Gapsal/Haapsalu.

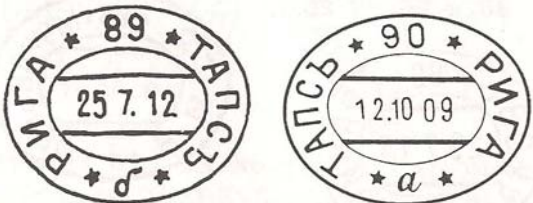
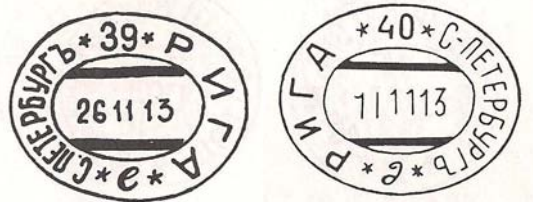
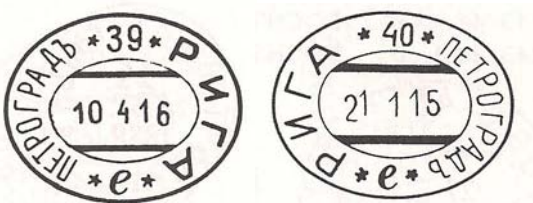
Afb. 14b(100 %)

Afb. 14a

Briefkaart van "Segewold"/Sigulda naar RIGA, 16-17 juni 1900. Vervoerd met postwagon 90.

Stempeloverzicht

Postwagons 89-90		
	ПОЧТОВЫЙ ВАГОНЪ № 89 Volgnummers 1, 2, 3, (4), 5 en 6 ПОЧТОВЫЙ ВАГОНЪ № 90 Volgnummers 1, 2, 3, (4), 5 en (6)	Type 3 1892-1903 1892-1906 Afb. 13
	ПОЧТОВЫЙ ВАГОНЪ № 89 Volgnummers 1, 2, 3 en 4 ПОЧТОВЫЙ ВАГОНЪ № 90 Volgnummers 1, (2, 3 en 4)	Type 4 1900-1909 1900-1906 Afb. 14
	РИГА * 89 * ТАРСЪ Volgletters a, б, в, (г, д) en e) ТАРСЪ * 90 * РИГА Volgletters a (twee types), б, в, (г, д, en e)	Type 5 1909-1913 1901-1913 Afb.15
	С.-ПЕТЕРБУРГЪ * 39 * РИГА Volgletters a, б, в, г, д, en e РИГА * 40 * С.-ПЕТЕРБУРГЪ Volgletters a, б, в, (г, д, en e)	Type 5 1913-1916 1913-1917 Afb. 16
	ПЕТРОГРАДЪ * 39 * РИГА Volgletters a, б, в, г, д, en e РИГА * 40 * ПЕТРОГРАДЪ Volgletters a, б, в, г, д, e en ж	Type 5 1915-1917 1915-1917 Afb. 17

Tabel 3

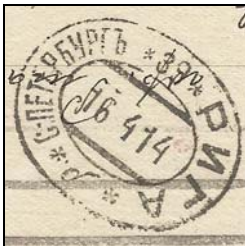
Afb. 15

Briefkaart van "Riga" naar TEP-BA/Tõrva, vervoerd met postwagon 89 van de lijn RIGA-TAPS, 19 sept. 1911.

Afb. 16a

Briefkaart van "Zehsis" naar RIGA, 16 april 1914. Vervoerd met postwagon 39 van de lijn S.PETERSBURG-RIGA.

Afb. 16b (100 %)

Afb. 17

In Riga geschreven ansichtkaart naar Narva. Vervoerd met postwagon 40 van de lijn RIGA-PETROGRAD, 18 feb. 1915.

De Volmarse toevoer- lijn (ВОЛЬМАРСКИЙ. П. П.)

П. П. is de afkorting van ПОДЪЗДНЫЙ ПУТЬ (Podjezdnoj Poet = toevoer-lijn). Deze 114 km lange lijn werd met privaat kapitaal aangelegd en diende met name voor de ontsluiting van noordwest Lijfland/Vidzeme. In Volmar/Valmiera konden goederen van en naar het platteland worden overgeslagen. Tussen het havenplaatsje Gajnsj/Ainaži en Smiltēne/Smiltene reden geen postwagens, wel functioneerden gedurende de laatste jaren voor de Eerste Wereldoorlog op een aantal stations postkantoren met beperkte dienst voor de aanname en afgifte van post. Onderin de stempels van deze kantoren bevindt zich de aanduiding ВОЛЬМАРСКИЙ. П. П.

We kennen stempels van de stations in

- СТ. ДАУГЕЛЬНЬ
Daugeln/Dauguli
1914-1918 **Afb. 18**
- СТ. ЗОНЕПЬ
Zonep/Zonepe
1917
- СТ. ЛАПЬЕРЬ
Laper/Ozoli
1913-1917 **Afb. 19**
- СТ. СЕПКУЛЬ
Sepkoel/Pale
1913-1916
- СТ. ЭРКУЛЬ
Erkoel/Ārciems
1914-1916

De stations van Valk/Valka

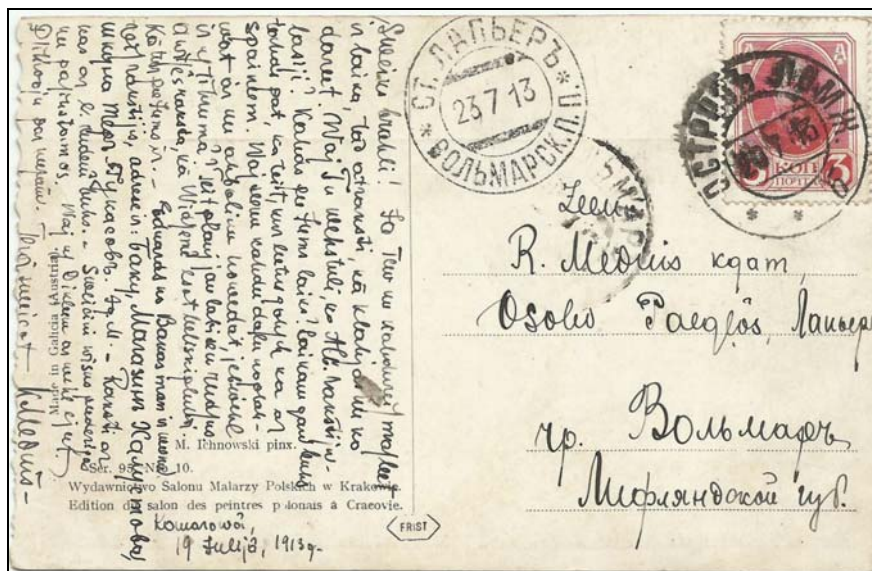
Op het schematische kaartje (**afb. 20**) is duidelijk te zien dat Valk/Valka over twee stations beschikte: Valk I aan de Riga-Pskov spoorlijn (geel weergegeven) en Valk II voor de smalspoorlijnen naar Pernov/Pärnu (blauw) en Sjtokmansgof/Plaviņas (rood). Het kan niet anders of er werd veel overgestapt; zoals Professor Martens op 7 juni 1909.

Op het stationspostkantoor in Valk/Valka zijn twee typen stempels in gebruik geweest (**tabel 4**).

Afb. 18

Portvrije briekaart aan een soldaat in het Letse infanterie bataljon, verzonden vanaf СТ. ДАУГЕЛЬНЬ/Station Daugeln/Dauguli, 30 maart 1916.

Afb. 19

Aankomststempel СТ. ЛАПЬЕРЬ/Station Laper/Ozoli op een briekaart uit OSTROV, 23 juli 1913.

Type 4 1901-1910	Type 5 1912-1917

Tabel 4

Afb. 20 (internet: http://riga.mashke.org/Bernsteinkuestebahnen/Maps/maps_deu.htm)
Spoorkaart 1910

Afb. 21

Afb. 22
Portvrije briefkaart van VALK STA-
TION naar Stakeln/Strenči, 25 febr.
1916. De afzender was werkzaam op
de "Spoorwegonderhoudspost in Valk,
Oorlogsgebied van Peterburg"

De Valk-Sjtokmansgof /Valka-Plaviņas smalspoorlijn

Door de boogvorm van het 210 km lange traject verzorgde het treinverkeer tussen Valk en Sjtokmansgof een aanzienlijk deel van het passagiers- en goederenvervoer in oostelijk Vidzeme/Lijfland. Ook biervaten reisden heen en weer, vol en leeg (afb. 23a en 23b). De ligging van zowel Valk als Sjtokmansgof aan doorgaande spoorlijnen zorgde daarnaast ook voor goede verbindingen met verdere bestemmingen. De lijn werd in 1903 in gebruik genomen en van meet af aan bereiden door de postwagons 271 en 272. In 1916 kwam Sjtokmansgof/Plaviņas in het Russisch-Duitse frontgebied te liggen en werd de lijn ingekort tot het traject Valk- Alt Sjvanenboerg /Vecgulbene (afb. 24).

De Valk-Pernov/Valka-Pärnu smalspoorlijn

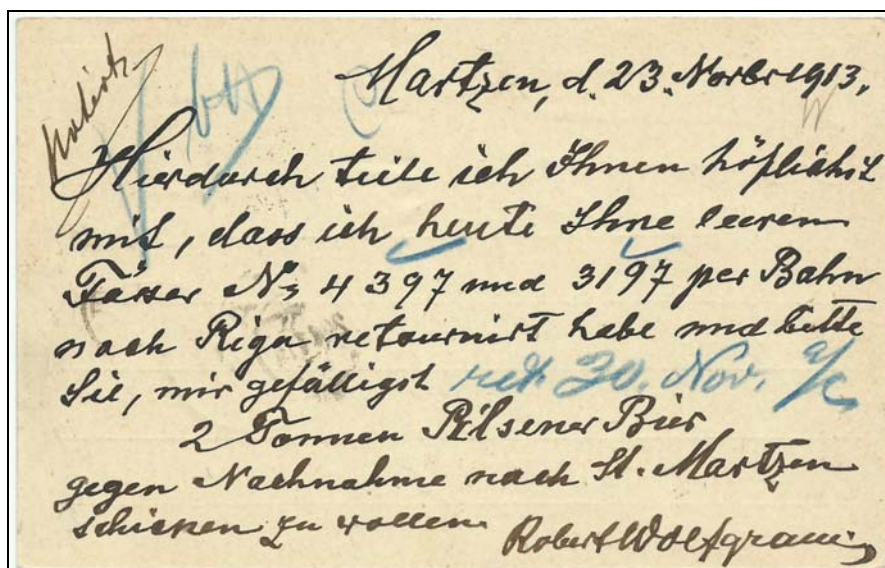
De spoorlijn tussen Valk en de havenplaats en kuuroord Pernov/Pärnu werd in 1896 in gebruik genomen.

De trein naar Pernov/Pärnu vertrok uit Valk vanaf een perron naast het perron van de doorgaande trein Pskov-Riga op station Valk I. Kort daarna passeerde de trein station Valk II om vervolgens via Roejen/Rūjiena na 125 km aan te komen in Pernov/Pärnu.

“Zeven juni 1909 reisde de Est Friedrich Fromhold Martens, emeritus hoogleraar en gewiekst onderhandelaar in dienst van de tsaar, per trein van zijn tweede huis in het Estse Pärnu naar Sint-Petersburg. Tijdens zijn reis..... “ Zo begint de tekst op de achterzijde van Jaan Kross’ roman “Het Vertrek van Professor Martens”.

Voor ongeveer 65 km reed de trein over grondgebied dat na het vaststellen van de grens tussen Estland en Letland tot Letland zou gaan behoren. Hierop lagen slechts vier stations:

БАЛКЪ	Valk/Valka
ЭРМЕСЪ	Ermes/Ērgeme
ПИКСАРЪ	Piksar/Pikšāri
РУЕН	Rujen/ Rūjiena

Afb. 23a

“Martzen, 23 nov. 1913, Hierbij deel ik U beleeft mede dat ik vandaag Uw lege vaten met de nummers 4397 en 3197 per trein naar Riga heb teruggezonden en verzoek U vriendelijk 2 vaten Pils Bier onder remours naar station Martzen te willen sturen”.

Afb. 23b

Briefkaart van “Martzen”/Mārciena aan de bierbrouwerij van C. Stritzug in RIGA, 23-24 nov. 1913. Verzonden met postwagon 271 van de lijn VALK-SJTOKMANSOGF.

Vier stations op 65 km..... het zal voor Letland-verzamelaars niet meevallen om een brief of kaart te vinden die op een van die stations aan een postwagon werd afgegeven!

Tussen 1896 en 1900 reden tussen Valk/Valka en Pernov/Pärnu ongenummerde postwagons. Onderin het daarin gebruikte stempel staat de naam

van het traject: БАЛКЪ-ПЕРНОВЪ of ПЕРНОВЪ- БАЛКЪ (tabel 6).

Afb. 24

Briefkaart naar Jaun Gulbene, vervoerd met postwagon 272 van de verkorte lijn ALT SJVANENBOERG-VALK, 4 jan. 1917.

Stempeloverzicht

Postwagons 271-272			
 	ПОЧТОВЫЙ ВАГОНЪ № 271 Volnummers 1, 2, 3 en 4 ПОЧТОВЫЙ ВАГОНЪ № 272 Volnummers 1, 2, 3 en (4)	Type 4 1903-1911 1903-1912 Afb. 25	
		Type 5 1912-1915 1912-1917 Afb. 23b	
271: Geen afbeelding bekend		ВАЛКЪ * 271 * ШТОКМАНСГОФЪ Volgletters a, б, в en г ШТОКМАНСГОФЪ * 272 * ВАЛКЪ Volgletters a, б, в en г	Type 5 1914-1917 1916-1917 Afb. 24

Tabel 5

In 1900 werd de smalspoorlijn Valk-Pernov deel van de verbinding Pskov-Pernov, bereiden door de postwagons 125 en 126. Gelet op de verschillende spoorbreedtes zullen de postzakken en losse poststukken in Valk/Valka van de ene aan een andere postwagon zijn overgegeven.

Afb. 25b
(100 %)

Afb. 25a

Met port belaste briefkaart naar RIGA, 2-3 nov. 1907. Afgestempeld en aanvullend beport in postwagon 271.

Stempeloverzicht

Postwagons Valk-Pernov en Pernov-Valk		
	ПОЧТ. ВАГОНЪ 1 ВАЛКЪ-ПЕРНОВЪ 1	Type 4 1896-1898
	ПОЧТ. ВАГОНЪ 1 ПЕРНОВЪ-ВАЛКЪ 1	1896-1898

Tabel 6

Postwagons 125-126		
	ПОЧТОВЫЙ ВАГОНЪ № 125 Volgnommers (1), 2, 3 en 4	Type 3 1902-1909
	ПОЧТОВЫЙ ВАГОНЪ № 126 Volgnommers 1, 2, 3 en 4	1901-1910
	ПСКОВЪ * 125 * ПЕРНОВЪ Volgletters a, б, в, г en д	Type 5 1911-1916
	ПЕРНОВЪ * 126 * ПСКОВЪ Volgletters a, б, в, г en д	1911-1917

Tabel 7

Verantwoording / gebruikte literatuur

Voor de datering van de post-wagonstempels, zoals opgenomen in de overzichten, baseerden we ons op:

- A.V. Kiryushkin en P.E. Robinson: "Russian Railway Postmarks", 1994.
- Harry von Hofmann: "Lettland Handbuch, Postwesen 1625-1915/1918», Band 1, 2014.
- V. Hurt & E. Ojaste: "Eesti", Philately & Postal History Handbook / Catalogue, 1986
- Twee poststukken in de collectie van Ruud van Wijnen

Waar de jaartallen niet met elkaar overeen kwamen, namen we de vroegste en laatste data uit de drie lijsten. Desondanks sluiten jaartallen in de totaaloverzichten niet naadloos op elkaar aan: er ontbreken jaren en er zijn overlappingsen. Ogen open dus!

- "Baltische Postorte 1632-1917/8" van Harry von Hofmann was weer zeer nuttig bij het opstellen van de plaatsnamenlijst en het gebruik van de juiste schrijfwijzen in de Russische, Duitse en Letse taal.
- Ook maakten we weer gebruik van "Eisenbahnen im Baltikum", 1996, van H.G. Hesselink en N. Tempel

En verder....

Lit. 1

Internet: [en.wikipedia.org/ wiki/Rīgas_Vagonbūves_Rūpnīca](https://en.wikipedia.org/wiki/Rīgas_Vagonbūves_Rūpnīca)

Lit. 2

V. Marcilger: "Riga, Die Postgeschichte bis 1919", Heide 1987

Ook nu voor de echte liefhebbers weer een leesaanbeveling:

Jaan Kross: "Het Vertrek van Professor Martens", 1993, Prometheus Amsterdam, ISBN 90 5333 145 X (**afb. 26**). Als dit boek u bevalt, raden we u aan om ook andere boeken van Jaan Kross te lezen.

Afb. 26

GUSTAAF II ADOLF, TARTU EN NOG ZO WAT

Olav Petri

Aanleiding

In 1994 keek ik wat verbaasd naar een nieuwe Estse zegel met een portret dat koning Gustaaf II Adolf (1594-1632) van Zweden bleek te tonen.

De Republiek Estland beeldde hem af om de 400-ste geboortedag van deze Scandinavische vorst te herdenken.

In Nederland is de geboortedag van een buitenlandse heerser, bijvoorbeeld van koning Lodewijk Napoleon, bij mijn weten, niet herdacht. Geen idee ook wanneer hij is overleden. Wat heeft deze Zweedse vorst, meestal Gustaaf Adolf genoemd, met Estland te maken en waarom verdiende hij een postzegel?

Een stukje geschiedenis van Estland

In de periode 1558-1710 maakte een steeds groter deel van Estland en Lijfland deel uit van het koninkrijk Zweden. De macht van de Duitse Orde was afgelopen met de overgang van Grootmeester Albert naar het luthera-nisme. Hij richtte een eigen hertog-dom Pruisen op als leen van Polen (**afb. 1**). Meer noordelijk namen de verdeeldheid en onzekerheid toe. In Estland zocht en kreeg de lokale adel protectie bij Zweden, er waren lange tijd langs de Oostzee herhaaldelijk oorlogen tussen Zweden, Polen-Litouwen en Rusland.

De Dertigjarige oorlog (1618-1648), op het eerste gezicht een godsdienst-oorlog tussen katholieke Habsburgers en protestantse Duitse vorsten in de Duitse landen, liep uit op een comple-te Europese oorlog doordat steeds meer staten bij betrokken raakten. De strijd werd ook gevoerd in gebie-den langs de Oostzee. Zweden speelde een grote rol, enerzijds als verdediger van de protestanten tegen de winnende katholieken, anderzijds met het oogmerk zelf flink op de kaart te komen, gebiedsuitbreiding, bijvoor-beeld langs de Duitse Oostzeekust. Gustaaf II Adolf had een hoofdrol in

Afb. 1

Afb. 2

deze strijd. Jaren later, in 1710, maakte Peter de Grote een einde aan de Zweedse expansie en verwierf zijn ijsvrije havens aan de Baltische kust.

Staatsbezoek Zweden en Tartu

In 1992 brachten de Zweedse koning Karel XIV Gustaaf en koningin Silvia een bezoek aan Estland. Tussen Zweden en Estland bestaat een speciale relatie door de opvang door Zweden van grote aantallen vluchtelingen in 1944 toen Sovjet-Rusland het land opnieuw bezette. In Stockholm staat een monument dat gewijd is aan deze vluchtelingensroom.

De link tussen Gustaaf II Adolf en Estland werd in beeld gebracht door twee enveloppen in 1992 met speciale stempels die verwijzen naar het koninklijk bezoek uit Zweden aan Tartu dat jaar (**afb. 2 en 3**). Beide enveloppen en een van de stempels tonen Gustaaf II Adolf. Later, in 1997, zien we Gustaaf Adolf in een ander stempel, aangebracht op een postzegel waarop een modern schilderij is afgebeeld van de bekende brug van Tartu (**afb. 4**).

Dit stempel herdenkt de 365^e verjaardag van de Tartu Ülikool, de universiteit van Tartu, geen erg bijzonder jubileum, maar de universiteit bleek in 1632 opgericht te zijn door, alweer, koning Gustaaf II Adolf en wel als protestantse universiteit.

Afb. 5
Zegel met een afbeelding van de Universiteit.
Uitgegeven tijdens de Duitse bezetting, 1941

Het standbeeld dat we in het stempel zien en dat is afgebeeld op de enveloppe uit 1992 staat bij de universiteit van Tartu. In 1950 was het verwijderd en in 1992 werd het weer opgericht, een kopie van het beeld in Gotenburg, een stad die door de koning gesticht is. Een hoogleraar uit Austin Texas vertelt op het internet dat studenten in de jaren '60 een sneeuwpop gebouwd hadden die sterk leek op het verdwenen standbeeld. De KGB was not amused.

Afb. 3

Afb. 4

In 1632, het jaar van de oprichting van de universiteit, sneuvelde de koning overigens op het slagveld van Lützen. Voor mij aanleiding om nog wat verder te kijken. Was Gustaaf zelf ooit in Tartu of omgeving? Nee, in Estland of Tartu is hij tijdens zijn veldtochten niet geweest. We trok hij met zijn troepen door het noorden van Polen richting Baltische kust. Het is mogelijk dat hij tot in Libau geweest is, niet verder. In de veroverde nieuwe Zweedse gebieden wilde de koning het hoger onderwijs stimuleren en richtte

twee echte universiteiten op, een in Zweeds Pommeren, Greifswald, een in Estland, Tartu. Wanneer je het elegante standbeeld wat beter bekijkt, dan valt op dat de vorst de stichtingsoorkonde op een eigenaardige manier vasthoudt. Gustaaf Adolf nam graag als ruiter deel aan veldslagen, gekleed in geel leer, zonder kuras, en keek dus zelden vanaf een heuvel toe op het verloop van de slag. In 1627 leidde een Poolse kogel in de schouder uiteindelijk tot blijvende verlamming van twee vingers van de rechterhand,

hetgeen de vreemde wijze verklaart waarop hij het document vasthoudt. Een minder elegante afbeelding van Gustaaf Adolf in zware ruiterslaarzen met oorkonde staat op de andere enveloppe, ik heb deze afbeelding niet als standbeeld kunnen vinden op internet.

Evenmin vond ik, zoekend op oude ansichten, een afbeelding van het oorspronkelijke standbeeld, gemaakt door de Zweedse beeldhouwer Otto Strandman, dat door de sovjets verwijderd was, en kan dus niet zeggen of het huidige beeld anders is. Het huidige beeld is een kopie van Fogelmans beeld in Gotenburg.

In 1632 raakte de koning tijdens de slag bij Lützen ten westen van Leipzig in het strijdgewoel de groep ruiters kwijt waarmee hij aan de slag deelnam. Hij werd omsingeld en gedood. De slag werd gewonnen, maar het verlies van de energieke en succesvolle vorst was een enorme klap.

Een oude Duitse schoolplaat, nummer 14 uit de serie Bilder zur Deutschen Geschichte, waarbij de leerkracht een prachtig verhaal kon houden, toont de rouwstoet die het stoffelijk overschot naar Zweden brengt (**afb. 6**).

Afb. 6

Gustaaf Adolf en Lodewijk Napoleon

Volgens Wikipedia heeft de Zweedse periode in Estland een positieve klank gehouden, het was een tijd van wetten en rechten. Aan Lodewijk Napoleon en de Franse tijd bewaart Nederland weinig herinneringen. Het was een man die zijn best deed voor het land, door zijn broer in Parijs werd afgezet

waarna Nederland geannexeerd werd. Hij leerde zowaar Nederlands met Bilderdijk als leraar. Eigenlijk heeft hij niets nagelaten dan steeds veranderende plannen, veel schulden, en de Nederlandse zin waarin hij aangaf koning van Nederland te zijn. Met op zijn Frans de klemtoon op de achterste lettergreep moet hij hebben gezegd: “iek bien de konijn van Olland”.

◀

AANWINSTEN EN VONDSTEN

In deze rubriek willen we poststukken en postzegels van leden van HBG laten zien: nieuwe of oude aanwinsten.

Afbeeldingen met een korte toelichting graag zenden naar de redactie.

Kerkbrief

In de tsarentijd hadden de kerken portvrijdom. Deze brief uit Vilnius (afb. 1) is niet gefrankeerd. Om dat te verantwoorden werd op de achterzijde het stempel van de afzender geplaatst.

Afb. 1b

Het label met kerkstempel, gebruikt als sluitzegel.

De brief is een circulaire van het Rooms-katholieke Geestelijke Consistorium in Vilno aan deken Radune te Binjakoni. Vertrekstempel: VILNO POST. TELEGR. KONT., 16.III.1900. Nog dezelfde dag komt de circulaire aan, bevestigd door aankomststempel op de achterzijde: BINJAKONI VILEN. G (Vilno Gouvernement).

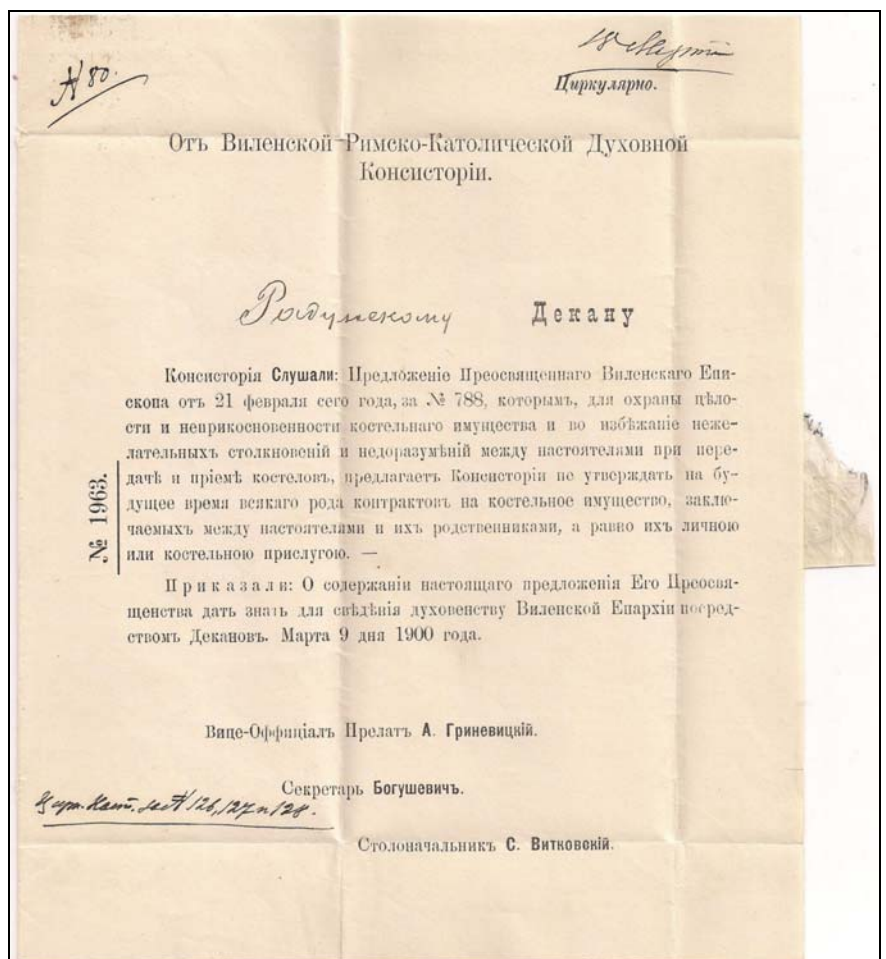

Afb. 1c

Aankomststempel van БИНЯКОНИ [BINYAKONI]. De Litouwse naam was Binjakini of Benekainys, gelegen in het gouvernement Vilno. Na de Eerste Wereldoorlog werd deze plaats Pools en vanaf 10-10-1939 Russisch.

Afb. 1a

Afb. 1d

De brief is een vouwbrief (**afb. 1d**) en Olav Petri heeft naar de tekst gekeken: De circulaire gaat over kerkelijk bezit, onroerend goed. Het is een bericht voor alle dekens. Ter voorkoming van allerlei problemen wordt het besturen verboden om onroerend kerkelijk goed en bezit te verhandelen met verwanten. Er moet dus ergens iets te vaak mis zijn gegaan.

Jan Kaptein

Midden-Litouwen

Eigenlijk zijn alle brieven uit Midden-Litouwen bijzonder: als postzegelgebied heeft maar heel kort bestaan. De brief naar Berlijn (**afb. 2**) is 6 oktober 1921 verzonden vanuit Vilnius. De brief is gefrankeerd met twee zegels van Midden-Litouwen. Voor de ontwaarding is het Poolse stempel van Vilnius gebruikt: WILNO.

Meer over Midden-Litouwen:
De postzegels van de Republiek Midden-Litouwen / Victor Coenen
In: HBG 2014 ; 64. - p. 12-21

Jan Kaptein

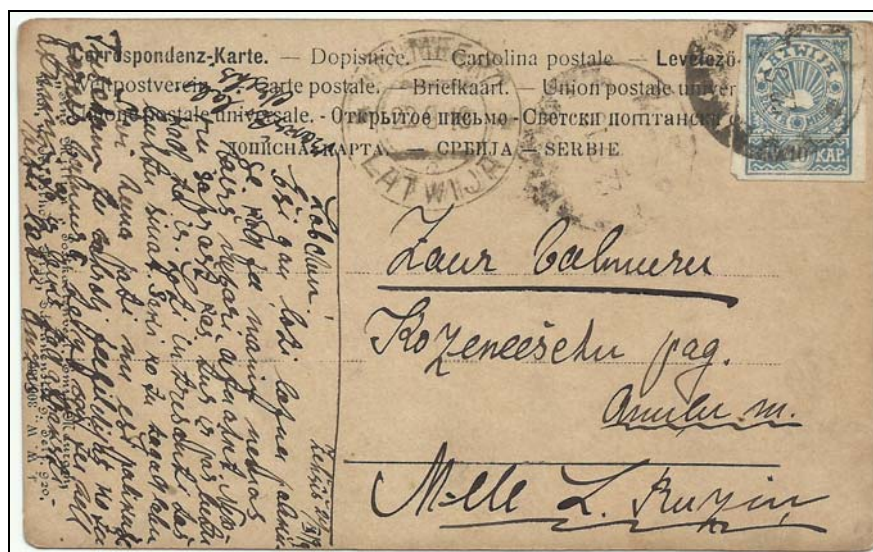
Noord-Letland (Letland Mi. 24A)

Enkelfrankering van de uitgave voor Noord-Letland (Letland Mi. 24A) op een briefkaart van "Zehsis" / Cēsis naar het landgoed Anuļi in de gemeente Kozenešča / Kocēnu, 22 september 1919 (**afb. 3**).

Een postzegel is niet meer dan een betalingsbewijs: de afzender heeft betaald voor het vervoer. Toeslagzegels buiten beschouwing gelaten zijn zo goed als alle Letse postzegels nog wel als enkelfrankering op een kaart of brief te vinden. Maar er zijn twee uitzonderingen: de eerste Letse uitgave gedrukt op Duitse stafkaarten en de hier getoonde Uitgave voor Noord-Letland. In beide gevallen spelen historische gebeurtenissen in 1918 en 1919 een rol waardoor de zegels slechts korte tijd en in een beperkt gebied gebruikt konden worden. Door de oorlogshandelingen in Noord-Letland ontstond in dat gebied een tekort aan postzegels. Om dat te verhelpen werd in juli 1919 in

Afb. 2

Afb. 3

Valmiera een lokale uitgave gedrukt en uitgegeven. "Echt" gebruikt moeten kaarten en brieven met dit zegel daarom verzonden zijn uit een dorp of stadje in centraal Vidzeme / Lijfland en ook nog in de zomer of vroege herfst van 1919. De afgebeelde kaart voldoet aan beide voorwaarden. De zegel werd met een provisorisch stempel ontwaard op het postkantoor van Cēsis en "Zaur"/via WALMEERA (22.9.19) verzonden naar Het vaststellen van de bestemming kostte enige moeite. Niet alleen omdat de kaart geschreven is in

het Lets van voor de spellinghervorming, maar ook omdat de gemeentelijke indeling in de loop der tijden enige malen veranderde. De afkorting "pag" staat voor "pagasts" = gemeente en "Kozenešchu" betekent "naar Kozenešča". Met niet helemaal dezelfde grenzen heet dat nu Kocēnu, een gebied ten zuidwesten van Valmiera. Dat de kaart naar een landgoed werd verstuurd valt op te maken uit de "M", de afkorting van "muiža" = landgoed. Voor de naam daarvan, Anuļi, bood de hulp van een Letse vriend uitkomst.

Kortom: een prachtige enkelfrankering voor het juiste tarief van 5 kapeikas, gebruikt in het juiste gebied en in de juiste tijd. Een ware, belangrijke aanwinst.

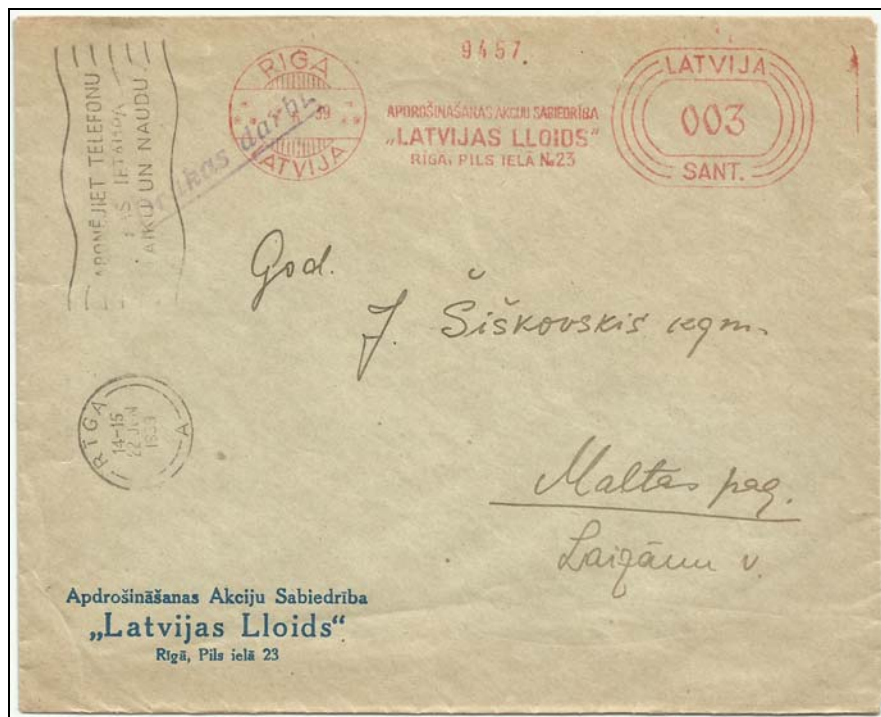
Ruud van Wijnen

Latvijas Lloids

Frankeermachinstempel van de verzekeringsmaatschappij "Latvijas Lloids" n.v. in Riga op een drukwerk aan de dovenschool in Laizāni in de gemeente Malta in Latgale, 22 juni 1939.

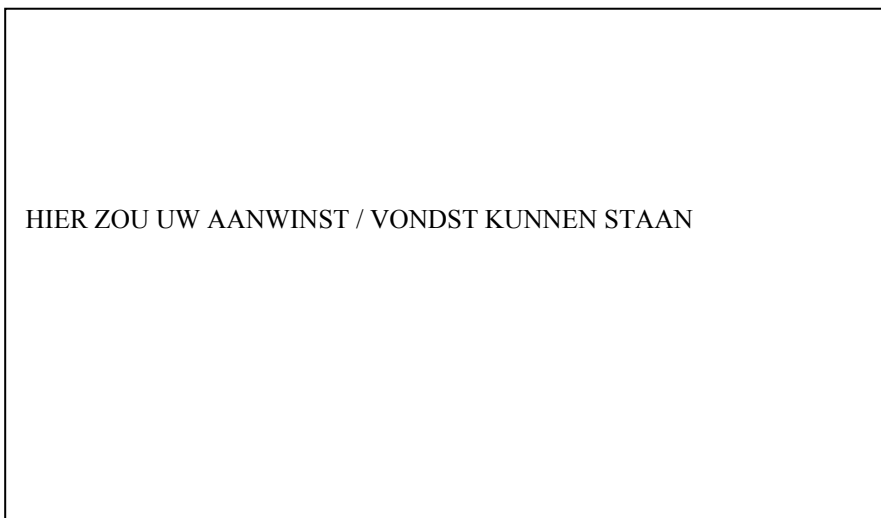
Hier is sprake van een echte vondst, opgediept uit een doos met afgeprijsde poststukken. Thuisgekomen ontdekte ik dat de firma was verhuisd. In het eerste stempel van de verzekeringsmaatschappij wordt "RĪGĀ, L. Smilšu ielā 34" als adres genoemd. In een later stempel ontbreekt de straatnaam, alleen "RĪGĀ," staat er nog. In mijn vondst is er weer een straatnaam: "Pils ielā No. 23". (zie het handboek "Die Stempel und Postanstalten 1918-1940" van Harry v. Hofmann, pagina 296).

Ruud van Wijnen

Afb. 4

Verzamelen betekent jagen, zoeken en speuren naar aanvullingen op je collectie. Gelukkig beschikken we over een gevarieerd jachtterrein met vele mogelijkheden: die ene ontbrekende zegel, dat lastige tarief, die afwijkende tanding of een fraaie afstempeling. Ests, Lets, Litouws, Russisch of Duits. Heel af en toe vinden we iets wat nog niemand eerder heeft gevonden. Hoe leuk en interessant is het om elkaar daarover te vertellen.

Afb. 5

TERUGKOMEN OP

Olav Petri
Jan Kaptein

In deze rubriek komen we terug op eerdere artikelen.

HBG 67

In HBG 67 staat een artikel over de vesting Kaunas. Een blokje van de Litouwse post, aan deze vesting gewijd, toont in de rechter bovenhoek een scene uit de geschiedenis van het fort (afb. 1). Iemand wordt weggesleept naar een poort. De vraag was wat er precies aan de hand was. Ging het om een politieke gevangene, zo ja, uit welk tijdperk? Was het een slachtoffer van de Jodenvervolging? De site van de Litouwse post meldt niets, ook Bernd Fels, aan wie ik zegels en FDC te danken heb, kon geen uitsluitsel geven. Tijdens de bijeenkomst van de Arge Balticum In Hennef – goed dat zulke bijeenkomsten bestaan – pakte Thomas Löbbering de zaak aan. Hij constateerde dat enkele Russische militairen in het uniform van de Eerste Wereldoorlog een gewonde in veiligheid brengen. Dit maakt meteen duidelijk dat alle details van de postzegel betrekking hebben op het fort tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hartelijk bedankt, Thomas!

Olav Petri

HBG 59 en 60

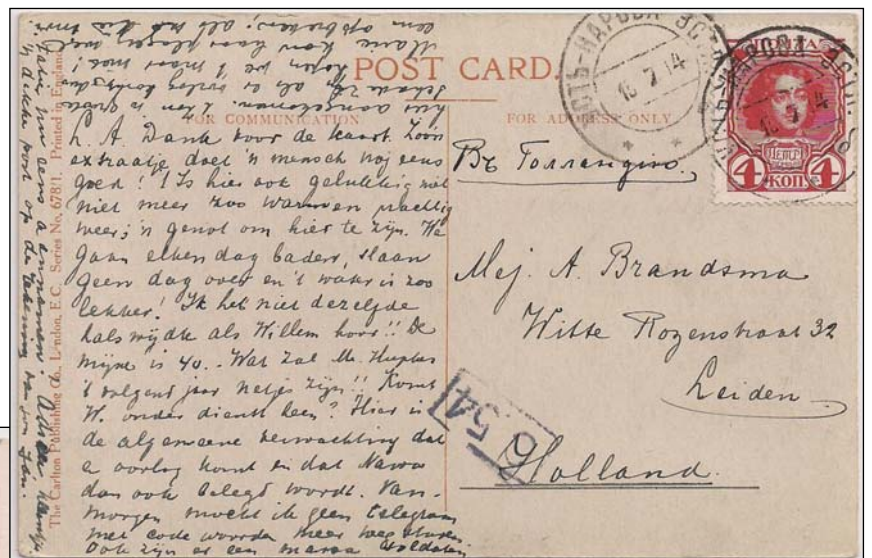
De postgeschiedenis van Narva en Narva-Jõesuu is beschreven in HBG 59 en 60. Hiernaast (afb. 2) een kaart met het stempel YCTb-HAPOBA (UST-NAROVA). De Duitse naam was Hungerburg en nu heet de plaats Narva-Jõesuu.

De kaart is verzonden op 15 juli (?) 1914 en de tekst is Nederlands. Het gaat onder andere over het weer 'niet meer zoo warm' en 'n genot om hier te zijn'. De schrijver kijkt ook naar de dreigende toekomst: "Het is de algemeene verwachting dat er oorlog komt en dat Narva dan ook belegd wordt."

Jan Kaptein

Afb. 1

Afb. 2

Jan Kaptein,
Olav Petri
Ruud van Wijnen

Rossica Spring 2018 ; No 170

Censuurdocumenten gevonden!

In dit nummer staat één artikel dat in hoofdletters zou mogen staan: In Kiev zijn door president Porosjenko recentelijk oude sovjet archieven vrijgegeven en iemand uit de groep die belangstelling heeft voor sovjet censuur van civiele post is daar ingedoken. Met succes. Michail Dymshitz komt dan ook veel eer toe.

Gevonden zijn documenten waarin staat dat post gecontroleerd moet worden, hoe de censuur werkte en vooral ook dat er op het einde van de rit gestempeld werd! Er bestond de functie van “afstempelaar”, die afgehandelde, gecontroleerde post moest afstempelen. Op grote kantoren had men meer dan één stempelaar aan het werk.

Verder blijkt het stempel “mezjdunarodnoe” niet voor te komen in lijsten postale stempels van het type “zakaznoe/aangetekend”, “avia/luchtpost”, tsennoe/aangegeven waarde”, “mestnoe/lokaal” en dergelijke, hetgeen dit stempel nog verder in de hoek van de verdachte stempels plaatst. Gecontroleerde post kreeg een zogenaamd “pasport”, dat is een lijst waarin aangegeven staat welke weg het volgt in de route van de procedure, net als bij de post met aangetekende stukken gebeurt.

Er is nog veel meer gevonden, maar deze informatie is van enorm belang. Zie Rossica zelf.

Deze Rossica bevat uiteraard veel meer, plaatfouten Rusland, gegevens over Transkaukazische zegels, Raimundas Lapas schrijft een aardig stukje over 100 jaar Litouwen, Odessa begin jaren 20 en zemstvo, maar voor mij slaat het artikel van David Skipton alles.

Olav Petri

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopieerkosten opvragen via de redactie.

Afb. 1

Briefkaart met censuurstempel 'Vilnius c', verzonden vanuit Klaipėda, 27.2.1949. Afbeelding uit het artikel: Rätsel des Sowjetischen Briefmarkentauchs / von Alexey Babochkin. – In: Deutsche Zeitschrift für Russland-Philatelie. – Heft Nr. 108 (2018). – p. 45-47.

Deutsche Zeitschrift für Russland-Philatelie Dezember 2018 ; Heft Nr. 108

In dit nummer een aantal vervolgartikelen: de regionale postgeschiedenis van Oekraïne 1917-1921, provisorische postwaardestukken St Petersburg 1992-1995 en censuur veldpost in WO II. Ook Zemstvo-post krijgt aandacht in dit nummer. Bernd Essler laat opnieuw Russische scheepspost uit de tsarentijd zien: uit de beroemde collectie van Raymond Casey. Alexey Babochkin schrijft over het ruilen van postzegels in de sovjet periode. Begin jaren '40 werd het ruilen met verzamelaars in het buitenland verboden. Pas in 1957 werd ruilen tussen Russische en buitenlandse verzamelaars weer mogelijk. Dit gold uiteraard ook voor het Baltische gebied. Een verzamelaar uit het Litouwse Klaipėda trok zich weinig

aan van dit verbod.

Het artikel toont briefkaarten 1948-1950 van Ljubomir Mikhailovich Zenkevicius. Hij schrijft over het internationale ruilverkeer en het verzenden van postzegels. We zien wel het stempel 'Vilnius c', bekend als censuurstempel.

Onduidelijk is waarom deze verzamelaar uit Klaipėda wel met het buitenland mocht ruilen.

Jan Kaptein

Baltikum : Zeitschrift für Philatelie und Postgeschichte 2018 ; Nr. 5

Ook in het tweede deel van zijn artikel over “Cholera, gedesinfecteerde post van en naar het Baltische gebied” toont dr. Peter Feustel een aantal fraaie brieven uit de jaren 1831-1833 in samenhang met proclamaties en methoden van desinfectie.

Twee van de afgebeelde brieven zijn gericht aan de firma Loopuyt & Co in Schiedam en dragen het stempel GEZUIVERD. De vraag is waar dit stempel werd geplaatst omdat het op meerdere plaatsen werd gebruikt; Arnhem ligt echter voor de hand. Nog een deel 2 in dit nummer: het vervolg van Hans Westendorfs artikel over berichten in de "Revaler Bote" over de postverbindingen van Estland met het buitenland in de winter van 1920.

De Estse serie "Stadsgezichten" (Mi. 63-67) kennen we van de genummerde zegels. Liefhebbers van plaatfouten kunnen nu ook daaraan hun hart ophalen; ze worden beschreven door Wolf D. Hechler en Lothar Blank.

"We" leveren ook twee bijdragen: Olav Petri over "De vergeten brievenbus" in Riga uit 1917 en Ruud van Wijnen over "Het gaat beter met mijn voet, Willie" over de brief van een Nederlandse Frontarbeider uit 1944. Beide artikelen publiceerden we eerder in ons eigen blad. Thomas Löbbbering schrijft over een afwijkende OSTLAND-opdruk op de Duitse Hitler-briefkaart van 6 Pfennig. Is die echt of vals? De vertaling van het artikel kunt u in dit blad lezen. Verder kleinere bijdragen over de Estse zegel Mi. 45BII met kopstaande opdruk, een herinneringsmedaille uit 1918-1920 en Letse "Parvedums" (postwissels). De afzender van een briefkaart uit Wilna naar Warschau in 1916 leidde tot een interessante speurtocht door Thomas Löbbbering die eindigt bij haar graf. Die afzender was "M. Pilsudska". Een mooi voorbeeld van de vervlechting van post- en algemene geschiedenis.

Ruud van Wijnen

Lithuania Philatelic Society Journal 2017 ; No. 245

Opnieuw kaarten en kaartenmakers: in dit vierde deel behandelt Andrew Kapochunas de grenzen van Litouwen na de derde deling (1795-1918). Hij geeft weer een beschrijving van de gebeurtenissen en laat veel kaartmateriaal zien. Het blad is heel mooi gedrukt en dat heeft zeker bij zo'n onderwerp een meerwaarde. Vytautas Doniela beschrijft de aanloop naar de Litouwse

onafhankelijkheid 1915-1918. In het volgende artikel beschrijft hij de carrière van Generaal (later Veldmaarschalk) Eichhorn in Litouwen in de Eerste Wereldoorlog.

Het derde artikel van Vytautas Doniela gaat over uitgaven in Litouwse 'Displaced Persons'-kampen bij gelegenheid van de Litouwse Onafhankelijkheidsdag (16 februari).

John D. Neefus schrijft opnieuw over de zegels van Memel: vervalsingen van de eerste luchtpostuitgave en het einde van de Franse Memel-zegels.

Ričardas Vainora laat zien waar het ontwerp van een Litouwse briefkaart vandaan komt. Het gaat om 'Šventoji. Kleine schepen op zee', uitgegeven 1 juni 1940.

Jan Kaptein

The British Journal of Russian Philately November 2017 ; 107

Het blad van de British Society of Russian Philately verschijnt maar 1 keer per jaar, maar dan heb je ook wat: ruim honderd pagina's, mooi uitgegeven, in kleur.

Dit jaar kregen leden nog een extraatje: 'Batum under occupation : the years 1917-1921. Dit boek -149 pagina's- is geschreven door Hans G. Grigoleit en Edward Klempka. Het geeft een prachtig overzicht over de bijzondere postgeschiedenis van Batoem in deze periode.

In het tijdschriftnummer leveren de auteurs van het boek nog een bijdrage over de activiteiten van het postkantoor in Batoem gedurende de Britse bezetting.

In het blad is ook het artikel van Hannes Westendorf te vinden over aantekeningen die tussen 1833 en 1875 op poststations in het gebied van het huidige Estland op brieven werden aangebracht. Dit artikel verscheen eerder in het Duits in Baltikum nr. 2 (2016).

De bijdrage van Wilhelm Grundman is een groot overzichtsartikel over Mongolië. Hij beschrijft de postgeschiedenis, stempels in postzegels vanaf de 13^e eeuw tot 1941.

David Skipton en Steve Volis

schrijven –zoals te verwachten- over de Russische censuur. Deze keer gaat het om het censuurkantoor in Minsk 1921-1950.

Verder in dit nummer artikelen over de vervalsingen van de uitgave bij de dood van Lenin (1924), postgeschiedenis van Oekraïne 1917-1921 en een briefkaart uit Siberië in 1875.

Noel Warr beschrijft de oudste aantekenslabels uit 1899. Tot 1899 gebruikte de Russische post geen labels voor aangetekende post. De eerste labels (1899) waren vrij primitief en men hield zich niet aan de regels van de UPU hierover. In 1900 werden de oude labels vervangen door de bekende labels met **3** voor het binnenland en **R** voor het buitenland.

Jan Kaptein

Internet

lithuaniancovers.blogspot.com

laat bijzondere poststukken zien uit de Litouwse postgeschiedenis.

De afbeeldingen zijn vaak afkomstig van Ebay. Of dat is toegestaan weet ik niet, maar in elk geval leuk om te bekijken.

www.lithuanianmaps.com

Andrew Kapochunas heeft een aantal artikelen in het blad van de LPS geschreven over landkaarten van Litouwen. Op deze site laat hij heel veel kaarten zien van Litouwen en het Baltische gebied. Aanbevolen.

Jan Kaptein